

Bursa'nın İşgali ve Sofoklis Venizelos'un Osman Gazi Türbesi Ziyareti: Megali İdea ve Milli Mücadele Bağlamında Tarihsel Bir Analiz

Hacer Karabağ Arslan *

Araştırma Makalesi

* Doç. Dr., Bursa Uludağ
Üniversitesi, Bursa/TÜRKİYE
hkarabag@uludag.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4855-5665

Geliş: 3 Ocak 2025
Kabul: 26 Temmuz 2025
Yayın: 10 Kasım 2025

Bu çalışma ön inceleme sürecinde
ve yayımlanmadan önce
iThenticate ile taranmıştır.

ÖZ

Bu çalışma, Sofoklis Venizelos'un 1920'de Osman Gazi Türbesi'ne yaptığı ziyareti, Yunanistan'ın Megali İdea ideolojisi bağlamında ele alan literatürdeki ilk araştırmadır. Dönemin Yunan Başbakanı Eleftherios Venizelos'un oğlu olan Sofoklis Venizelos, Megali İdea'nın taşıyıcısı ve Yunan genişleme stratejisinin bir temsilcisi olarak öne çıkmaktadır. Bursa'nın işgali öncesinde Anadolu'ya gelip doğrudan Bursa'ya geçen ve işgal ordusunda aktif bir rol üstlenen Venizelos'un, Osman Gazi Türbesi'ni ziyareti hem sembolik hem de ideolojik anlam taşımaktadır. Türbede çekilen fotoğraf, Yunan milliyetçiliğinin tarihsel mesajlarını güçlendirirken, Türk kamuoyunda işgalin manevi boyutunu derinleştirmiştir. Bu araştırma, Sofoklis Venizelos'un kimliği, türbe ziyareti ve olayın Türk bağımsızlık mücadelesine etkileri üzerine literatürdeki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Tarihsel doküman analiziyle, bu ziyaretin Türk ve Yunan kaynaklarındaki yansımaları ve propaganda yönü incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Megali İdea, Bursa'nın İşgali, Osman Gazi Türbesi, Sofoklis Venizelos

The Occupation of Bursa and Sofoklis Venizelos' Visit to Osman Gazi's Tomb: A Historical Analysis in the Context of the Megali Idea and the National Struggle

Research Article

* Assoc. Prof. Dr., Bursa Uludağ
Üniversitesi University,
Bursa/TÜRKİYE
hkarabag@uludag.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4855-5665

Received: 3 January 2025
Accepted: 26 July 2025
Published: 10 November 2025

This paper was checked for
plagiarism using iThenticate
during the preview process and
before publication.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution
4.0 (CC BY-NC 4.0)
International License

ABSTRACT

This study is the first in the literature to examine Sophocles Venizelos' 1920 visit to the Tomb of Osman Gazi within the context of Greece's Megali Idea ideology. Sophocles Venizelos, the son of Greek Prime Minister Eleftherios Venizelos, emerged as a proponent of Megali Idea and a representative of Greece's expansionist strategies. Arriving in Anatolia shortly before the occupation of Bursa and directly joining the city's occupation forces, Venizelos played an active role in the campaign. His visit to Osman Gazi's Tomb carried profound symbolic and ideological significance. The photograph taken during this visit not only reinforced the historical narrative of Greek nationalism but also deepened the spiritual impact of the occupation on the Turkish public. This study aims to fill a gap in the literature by analyzing Venizelos' identity, the details of his visit, and its implications for both Greek nationalism and the Turkish War of Independence. The visit's reflections in Turkish and Greek sources of the period and its propaganda dimension have been examined in a multifaceted manner using historical document analysis.

Keywords: National Struggle, Megali Idea, Occupation of Bursa, Osman Gazi's Tomb, Sofoklis Venizelos

Funding: The author has reported that this study received no financial support.

Conflicts of interest: The author declares that there are no potential conflicts of interest.

Peer Review: External, double-blind

Finansman: Herhangi fon veya maddi destek kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Bağımsız, çift-kör hakemlik.

Atıf - Cite: Karabağ Arslan, Hacer. Bursa'nın İşgali ve Sofoklis Venizelos'un Osman Gazi Türbesi Ziyareti: Megali İdea ve Milli Mücadele Bağlamında Tarihsel Bir Analiz. *History Studies* 17, no. 4 (2025): 905-931.

Giriş

18. yüzyıldan itibaren Avrupa’da yükselen milliyetçilik ideolojisi, Balkanlardaki Hristiyan toplulukların Osmanlı’dan ayrılma taleplerini güçlendirmiştir. İngiltere, Fransa, Rusya ve Avusturya gibi büyük güçler, Balkanların Osmanlı’dan bağımsızlaşma süreçlerini kendi jeopolitik çıkarları doğrultusunda yönlendirmiştir. Bu kapsamda 1878 Berlin Antlaşması, Balkanlarda yeni ulus-devletlerin kurulmasına yol açmış; bu devletlerin kuruluş amaçları büyük güçlerin bölgedeki çıkarlarını korumak olarak şekillenmiştir. Aynı zamanda yeni kurulan bu devletler gerçek bir ulusal kimlik temelinde inşa edilmediğinden, uzun vadede bölge için bir çatışma zemini oluşturmuştur. Makedonya’dan Nicolae Batzaria, anılarında bahsedilen dönemde bir kardeşin kendisini Yunan, diğerinin ise Bulgar ya da Sırp olarak tanımlamasının son derece sıradan olduğunu belirtmektedir¹.

Bu dönemde, Balkanlar’da ortaya çıkan yeni devletler, aslında bölgedeki milliyetçi elitlerin zihinlerinde şekillenen ideal ulusal toprakların yalnızca bir kısmını temsil etmekteydi. Büyük Sırbistan, Büyük Arnavutluk ve Büyük Yunanistan gibi ulusal idealler, sınırları genişletme arzusuyla, bölgedeki diğer etnik grupların yaşadığı toprakları da kapsama yönünde bir eğilim içindeydi². Nitekim, Balkan devletleri 19. yüzyılın sonlarından itibaren, kaybedilmiş olarak görülen ulusal topraklarını geri kazanma hedefi güden irredantist projeler olarak ortaya çıkmıştır. Bu devletlerin meşruiyeti, ulusal hayali toplulukları temsil etme yeteneklerine dayandırılmıştır³. Henüz gerçek anlamda ulusal bütünlükten yoksun bu devletler, sınırlı bir aydın grubu aracılığıyla, çok etnili ve çok dinli topluluklardan ulus yaratmaya çalışmıştır. Tek bir etnik grup millet modeli olarak seçilmiş, tek bir dil ulusal dil olarak belirlenmiş ve Ortodoks dini, bu etnik milletlerin siyasi liderliği için bir araç haline getirilmiştir⁴. Ancak bu durum, Balkanların çok katmanlı yapısında uzun vadede yeni çatışmalara neden olmuştur⁵.

Bu bağlamda, Yunanistan’ın 19. yüzyıl ortalarından itibaren ulusal bir ideal olarak benimsediği Megali İdea da Yunan kimliğinin yeniden inşasında temel bir unsur haline gelmiştir. Bizans mirasını canlandırarak Osmanlı topraklarına sahip olma arzusu olarak şekillenen bu ideal, Eleftherios Venizelos’un liderliğinde Yunan dış politikasının ana hedeflerinden biri olmuştur. Venizelos’un etkisiyle Megali İdea, Balkanlar ve Anadolu topraklarında genişlemeci bir stratejiye dönüşmüş; özellikle İngiltere’nin desteğini alan Yunanistan, 15 Mayıs 1919’da İzmir’e asker çıkarmıştır. Bu tarih, Anadolu’nun içlerine kadar uzanacak ve 40 ay sürececek bir işgal döneminin başlangıcı olmuştur. Osmanlı

¹ Kemal H. Karpat, “The Balkan National States and Nationalism,” *Islamic Studies* 36, no. 2/3 (1997): 329-330.

² William W. Hagen, “The Balkans’ Lethal Nationalisms,” *Foreign Affairs* 78, no. 4 (1999): 53.

³ Hagen, “The Balkans’ Lethal Nationalisms,” 53; Karpat, “The Balkan National States and Nationalism,” 355.

⁴ Karpat, “The Balkan National States and Nationalism,” 356.

⁵ 1913 Balkan Savaşları sonrasında imzalanan antlaşmalar, bölgedeki etnik ve ulusal çıkar çatışmalarını çözmede yetersiz kalmış, halklar arasında derin bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. Yunanistan, Ege’de genişleme hedefini gerçekleştirmek ve Osmanlı İmparatorluğu karşısında üstünlük sağlamak amacıyla İtilaf Devletleri’ne, özellikle de İngiltere ve Fransa’ya yakınlaşmıştır. Aynı dönemde Sırbistan, Avusturya-Macaristan’ın tehditlerine karşı Slav nüfusunu koruma ve bağımsızlığını pekiştirme amacıyla Rusya ile ittifak arayışına girmiştir. Savaş sonrası yalnızlaşan Bulgaristan ise kaybettiği Makedonya gibi bölgeleri geri kazanabilmek amacıyla Almanya ve Avusturya-Macaristan’a yakınlaşmış ve İttifak Devletleri ile stratejik iş birliği geliştirmiştir. Tüm bu karmaşık ittifak arayışları, Birinci Dünya Savaşı öncesi Balkanlar’daki dengeleri daha da hassas hale getirmiş ve bölgedeki gerginliği artırmıştır. Bernadotte E. Schmitt, “The First World War, 1914-1918,” *Proceedings of the American Philosophical Society* 103, no. 3 (1959): 322-323; George Kaloudis, “Greece and The Road to World War I: to What End?” *International Journal on World Peace* 31, no. 4 (2014): 9-41; Karpat, “The Balkan National States and Nationalism,” 346-349.

İmparatorluğu'nun ilk başkenti olan Bursa'nın işgali de bu sürecin önemli bir aşaması olarak gerçekleşmiştir.

Bursa'nın işgalinde dikkat çeken olaylardan biri, Yunan Başbakanı Eleftherios Venizelos'un oğlu Sofoklis Venizelos'un Osman Gazi Türbesi'ni ziyaret etmesi ve burada çektiği fotoğraf olmuştur. Fotoğraf hem işgalin sembolü hem de Yunan milliyetçiliğinin tarihsel mesajlarını güçlendiren bir propaganda aracı olarak görülmüştür. Bu ziyaret, Türk kamuoyunda Osmanlı'nın kurucu değerlerine yönelik bir saldırı olarak algılanmış ve işgalin etkisini derinleştirmiştir. Bu durum, Milli Mücadele'nin yalnızca askeri bir direniş değil, aynı zamanda manevi değerlerin korunması mücadelesi olarak algılanmasına ve bu bağlamdaki propagandalara da katkı sağlamıştır.

Sofoklis Venizelos'un Bursa ziyareti ve bu ziyaretin taşıdığı anlam üzerine Türk ve Yunan literatüründe herhangi bir akademik çalışma bulunmamaktadır. Sofoklis Venizelos'un Osman Gazi Türbesi'nde çektiği fotoğraf, farklı dönemlerde tartışma konusu olmuş ve son olarak 2014 yılında dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu tarafından gündeme getirilmiştir⁶. Davutoğlu'nun fotoğraf ile ilgili yorumları üzerine, Yunan medyasında *"Türkiye bu fotoğraf yüzünden bizi cihatla tehdit ediyor"*, *"Sofoklis Venizelos Osman Gazi'nin türbesine girdiğinde: 'Yunanistan yeniden doğuyor, Türkiye can çekişiyor'"*⁸ gibi başlıklarla haberler yapılmıştır. Ancak, bu fotoğraf ve Sofoklis Venizelos'un bu bağlamdaki faaliyetleri üzerine odaklanan akademik bir inceleme literatürde halen eksiktir. Bu çalışma, bahsi geçen akademik boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmada iki temel noktaya odaklanılmaktadır. İlk olarak, Bursa'nın işgali ve Sofoklis Venizelos'un Osman Gazi Türbesi'ne gerçekleştirdiği ziyaretin, Yunan tarafında Megali İdea, Türk tarafında ise Milli Mücadele propagandası bağlamında taşıdığı tarihsel ve siyasi anlam analiz edilmektedir. İkinci olarak, Sofoklis Venizelos'un kim olduğu incelenmektedir. Araştırmada, nitel araştırma deseninde tarihsel doküman analizi yöntemi uygulanmış; dönemin Türk ve Yunan kaynakları sistematik biçimde incelenerek olayın tarihsel, ideolojik ve sembolik boyutları çok yönlü olarak değerlendirilmiştir.

1. Anadolu'da Yunan İdeali: Eleftherios Venizelos'un Megali İdeası

Megali İdea, ulusal bir ideal olarak, ilk kez 14 Ocak 1844'te Ioannis Kolettis tarafından Yunan Anayasası görüşmeleri sırasında dile getirilmiştir. Bu kavram, Yunan halkı için tarihi, kültürel ve siyasi birliği ifade etmektedir. Kolettis, Anayasa'nın üçüncü maddesi üzerine yapılan tartışmalar sırasında, Yunan kimliğinin yalnızca mevcut Yunan Devleti sınırları içindeki insanlarla sınırlı olmadığını, Yunanlıların kurtarılmamış kardeşleriyle (Osmanlı egemenliği altında yaşayan Rumlarla) birleşme görevi olduğunu savunmuştur. Kolettis'in konuşmasında bu düşüncenin temelini açıklayan şu ifadeler dikkat çekicidir: *"Yunanistan, coğrafi konumundan dolayı Avrupa'nın merkezidir...Atalarımızın düşüşü Batı'yı aydınlattı, yeniden*

⁶ "Herkes Unutsa Kudüs Bizim Davamızdır", *Anadolu Ajansı*, (7 Kasım 2014), <https://www.aa.com.tr/tr/politika/herkes-unutsa-kudus-bizim-davamizdir/103726> Son Erişim Tarihi: 25.12.2024.

⁷ "Gia afti tin fotografia mas apeilei me iero pólemo i Tourkia.", *Tribune*, (8 Noemvriou 2014). <https://www.tribune.gr/world/news/article/89039/gia-afti-tin-fotografia-mas-apili-iero-polemo-tourkia.html> Son Erişim Tarihi: 25.12.2024.

⁸ "Otan o S. Venizelos bike sto Osman Gazi: 'I Ellas anagennomeni, i Tourkia thniskousa.'", *Pronews*, (14.08.2018), <https://www.pronews.gr/istoria/705822-otan-o-svenizelos-mpike-sto-osman-gkazi-i-ellas-anagennomeni-i-toyrkia-thniskousa/> Son Erişim Tarihi: 25.12.2024.

doğuşumuz Doğu'yu aydınlatacaktır.⁹ İlkini atalarımız başardı, ikinci görev ise bizlere bırakıldı.”¹⁰ Megali İdea kavramının kökeni erken dönem Yunan düşüncesine kadar uzansa da ona ulusal bir içerik kazandıran ve siyasal hedef olarak tanımlayan kişi 1844'te Ioannis Kolettis olmuştur. Bu tarihle birlikte kavram, önceki dinsel ve tarihsel çağrışımlarından ayrılarak modern Yunan ulusçuluğunun temel ideolojik unsurlarından biri hâline gelmiştir¹¹. Kolettis sonrası kavram, farklı dönemlerde çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Elli Skopetea'ya göre, Megali İdea 1844-1856 yılları arasında ulusal merkez olarak İstanbul'u kabul etmiş ve Yunan veya Doğu İmparatorluğu'nun kurulmasını hedeflemiştir. 1850'lerden itibaren Avrupa'da romantik milliyetçiliğin yükselmesi ve Yunanistan Krallığı'nın ekonomik sıkıntıları, halkın dikkatini iç meselelerden uzaklaştırarak dış politika odaklı ulusal birlik arayışına yöneltmiştir. Bu dönemde Megali İdea, Yunan toplumunu bir arada tutma ve ulusal birliği pekiştirme amacıyla yeniden şekillenmiştir. 1870'lere gelindiğinde ise Megali İdea, bir Helen-Osmanlı İmparatorluğu kurma düşüncesiyle yorumlanmıştır¹².

Yunanistan, 19. yüzyılda topraklarını genişletirken 1897'de Osmanlı karşısındaki yenilgisi ve Girit'teki başarısız ayaklanmalar, ülkede hoşnutsuzluk yaratarak 1909 Gudi Darbesi'ne zemin hazırlamıştır. Bu ortamda liderliğe yükselen Eleftherios Venizelos, ülkenin siyasi yöneliminde belirleyici olmuştur¹³. Venizelos, 1910'da Yunanistan başbakanı olduğunda, Megali İdea'yı yeniden tanımlayarak onu daha pragmatik ve uygulanabilir bir politika haline getirmiştir. Onun liderliğinde, Yunanistan'ın ulusal birliği ve toprak genişlemesi ideali, duygusal ve romantik bir kavram olmaktan çıkarılarak, rasyonel ve stratejik bir dış politika aracı haline getirilmiştir. Bu bağlamda onun getirdiği en önemli değişimlerden biri, Yunanistan'ın hedeflerine yalnızca askeri başarılarla değil, uluslararası diplomasiyi kullanarak ulaşma stratejisidir. Venizelos'un bu yaklaşımı, 1912-1913 Balkan Savaşları sırasında Bulgaristan ve Sırbistan ile kurduğu ittifakta somutlaşmıştır. Bu ittifak sayesinde, Balkan Savaşları'nın sonucunda Yunanistan'ın sınırları üçüncü kez genişlemiş ve ülkenin nüfusu iki katına çıkmıştır¹⁴.

⁹ Kolettis'in bu ifadesi, Bizans İmparatorluğu'nun 1453'teki çöküşünü ve bu çöküşün Batı dünyasına etkisini sembolik bir dille açıklamaktadır. Kolettis'e göre Bizans'ın yıkılışı, İstanbul'daki entelektüel birikimin ve kültürel mirasın Batı'ya aktarılmasıyla sonuçlanmış, bu da Rönesans'ın doğuşuna zemin hazırlamıştır. Yunanistan'ın şimdi aynı mirası üstlenerek Doğu'ya bir yeniden doğuş getirme görevi olduğunu belirtir. Sofoklis Venizelos'un Osman Gazi Türbesi'nde çekilen fotoğrafın altına yazdığı “Yunanistan yeniden doğuyor, Türkiye ölüyor.” ifadesinin bu düşüncenin devamlılığı niteliğinde olduğu açıkça görülmektedir. Kolettis ve Venizelos'un söylemleri, Yunan milliyetçiliğinin tarihsel mirasa dayalı ideolojik sürekliliğini göstermektedir. L. Smith, Megali İdea'nın Yunan ulusal kimliği açısından Bizans mirasını temel aldığını, bu mirasın Yunan kimliğinin ideolojik çekirdeğini oluşturduğunu ve tarihî süreklilik anlayışının bir yansıması olduğunu vurgular. Ayrıca Megali İdea'nın, geçmişteki Yunan kültürel üstünlüğünü yeniden canlandırma misyonunu da içerdiğini ifade eder. Michael Llewellyn Smith, *Ionian Vision*. (New York: St. Martin's Press, 1973) 3-4.

¹⁰ Dimaras Konstantinos, *Ellinikos Romantismos*, (Athens: Hermes, 1982) 405-406'dan akt: Dimitris A. Sakkis, “O Ellinikos Megaloideatismos tou Ith' Aiona Stin Politistiki Tou Ekdoxi: Mia Proti Proseggisi,” (<http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio3/praltika%2011/sakkis.htm>), Son Erişim Tarihi: 25.09.2024.

¹¹Dimaras, *Ellinikos Romantismos*, 359-363'ten akt: Sakkis, <http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio3/praltika%2011/sakkis.htm>. Son Erişim Tarihi: 25.09.2024.

¹² Elli Skopetea, *To Protipo Vasileio kai i Megali İdea, Opseis tou Ethnikou Provlmatos stin Ellada (1830-1880)*, (Atina: Politipo Yayınları, 1988) 269-324'ten akt: Outkou Kırılı Ntokme, “Ulus Devlet Oluşturmada Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü-Megali İdea,” *Atatürk Yolu Dergisi* 12, no. 46 (2010): 414.

¹³ Damla Demiröz, “Megali İdea'dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos,” *Atatürk Yolu Dergisi* 9, no. 35 (2005): 297-298.

¹⁴ Ntokme, “Ulus Devlet Oluşturmada Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü-Megali İdea,” 417.

I. Dünya Savaşı sırasında Venizelos, idealini dönemin uluslararası güç dengeleri ve ittifaklarını dikkate alarak yeniden şekillendirmiştir. Yunanistan'ın toprak kazanımlarının meşruiyetini yalnızca ulusal çıkarlarla değil, aynı zamanda Batı'nın demokratik değerleri ve özgürlük idealleriyle dile getirdiği görülmektedir. 1917'deki açıklamalarında, Yunanistan'ın dünya sahnesinde *özgür ulusların bir üyesi* olarak yerini almasının önemini vurgulamıştır¹⁵. Venizelos'un amacı Yunanistan'ın genişlemesini demokratik ideallere, özgürlük ve halkların kendi kaderini tayin etme hakkına dayandırarak, Megali İdea'yı İtilaf Devletleri'nin savunduğu değerlerle örtüştürmek ve Yunan ulusal hedeflerinin, İtilaf Devletleri'nin uluslararası arenada savunduğu değerlerle uyumlu olduğu izlenimi yaratmaktır. 1919 Paris Barış Konferansı, bu stratejinin doruk noktalarından biri olmuştur. Yunanistan, ilk kez uluslararası arenada geniş toprak taleplerini resmi olarak dile getirme fırsatı bulmuştur. Venizelos, bu süreçte Yunanistan'ın ekonomik ve stratejik olarak güçlenmesini sağlayacak bölgelerin kazanılmasını hedeflemiştir¹⁶.

Venizelos'un bu stratejik hamleleri, Yunanistan'ı İtilaf Devletleri'nin yanında önemli bir aktör haline getirse de iç siyasette bölünmelere neden olmuştur. Yunanistan'da Milli Bölünme (Ethnikos Dihasmos) olarak adlandırılan siyasi ayrışmanın temelleri, Venizelos'un dış politikasına karşı çıkan Kral Konstantinos ve onun destekçileriyle atılmıştı. Venizelos, genişleme politikasını demokratik idealler ve özgürlüklerle meşrulaştırarak İtilaf Devletleri'nin desteğini alırken, Kral Konstantinos ve monarşi yanlıları, Yunanistan'ın savaşa girmesini gereksiz ve tehlikeli bulmaktaydı. Kral Konstantinos'un savunduğu *Küçük Fakat Saygın Yunanistan* görüşü, ülkenin mevcut sınırları içinde kalmasını ve büyük emperyal projelere girmemesini öngörmektedir¹⁷. Bu iki zıt görüş, Yunan halkında ciddi bir toplumsal bölünmeye yol açmıştır.

Ülke içerisindeki bu siyasi kaosun gölgesinde, 1919 Paris Konferansı'nda alınan kararla Yunan ordusu İzmir'e çıkmıştır. 1920 Londra Konferansı'nın ardından Müttefikler, İzmir'in Yunanistan'a bağlanmasını içeren düzenlemelere son şeklini vermek amacıyla San Remo'da

¹⁵ Marianna D. Christopoulou, "O Oneiropolos Pragmatopios: Eleftherios Venizelos kai I Megali Idea," in *Eleftherios Venizelos: I Diamorfosi tis Politikis Skepsis tou*. ed. Nikolaos E. Papadakis (Athens: Foundation of the Parliament, 2014) 263.

¹⁶ Eleftherios Venizelos, muhtırasında, Türklerin Hristiyanları katlettiğini, Rumların ekonomi, ticaret, tarım ve sanat alanında Türklerden üstün olduğunu, bu Avrupalı ırkı Türklerin idaresinde bırakmanın doğru olmadığını, Türklerin diğer milletleri idare etme kabiliyetinden yoksun olduğunu ifade ederek işgallerine zemin hazırlamıştır. Venizelos'a göre, Batı Anadolu'da Biga ve İzmit Sancaklarında olduğu gibi Aydın ve Bursa vilayetlerinde 1.013.195 Rum yaşamakta, 3000 yıldır buralarda yerleşik olan Rumlar, ülkenin ekonomik ve entelektüel hayatının mekanizmasını teşkil etmekteydi. *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*, Cilt 2 Kısım 1, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994) 5. Konferansa sunulan 30 Aralık 1918 tarihli Yunan talepleri memorandumunda yer alan bölgeler şunlardır: Kuzey Epir, Doğu ve Batı Trakya, Anadolu'da Aydın vilayeti (Denizli sancağı hariç) ve Bursa vilayetinin bir kısmı, son olarak On İki Ada. Christopoulou, "O'oneiropolos pragmatopios': Eleftherios Venizelos kai i Megali Idea, 1909-1920" 263-264.

¹⁷ Megali İdea, Yunanistan'da ulusal bir hedef olarak benimsenirken, Kral Konstantinos hem Almanya yakınlığı ve hem de Anadolu'da Rum nüfusun Türk nüfusa oranla daha az olması dolayısıyla bölgenin ele geçirilmesinin güçlüklerini görerek bu fikre temkinli yaklaşmıştır. Venizelos ise İtilaf Devletleri'ne bağlılığıyla savaşa katılmayı savunmaktaydı. Bu görüş ayrılığı, ülkeyi siyasi ve toplumsal olarak kutuplaştırarak Milli Bölünme sürecini başlattı. 1915'te Venizelos'un istifasıyla Kral, Gunaris'i başbakan atadı; ancak Venizelos, 1916'da Selanik'te İtilaf destekli geçici bir hükümet kurarak iki başlı bir yönetim oluşturdu. 1917'de Konstantinos tahtı oğlu Aleksandros'a bırakıp ülkeyi terk etti, ancak bu ayrışma 1940'a kadar devam eden derin bir ulusal bölünmeye yol açtı. Demirozü, "Megali İdea'dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos," 300; Esra Özşüer, "I. Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın Tarafsızlığına Karşı Venizelos-'Entente Cordiale' İşbirliği ve Propaganda Çalışmaları," *Atatürk Yolu Dergisi* 16, no. 63 (2018): 257-258.; Ntokme, "Ulus Devlet Oluşturmada Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü-Megali İdea," 418.

bir araya gelmiştir. Fransa ve İtalya'nın çekincelerine rağmen Yunan ordusunun harekâta devam etmesine karar verilmiş ve Doğu Trakya'nın Yunanistan'a verilmesi tasarıları da bu sürecin bir parçası olmuştur. Bu gelişmeler, Yunan Başbakanı Venizelos'u memnun etmiş ve San Remo Konferansı'nın sonunda İngiliz Başbakanı Lloyd George'a yazdığı mektupta memnuniyetini şu sözlerle dile getirmiştir: *"Ülkemin ulusal bütünlüğünü tamamlama konusunda Britanya hükümetine derin şükranlarımızı sunuyorum... Yunanistan, kadim uygarlığının güçlü ve genç nesillerle birleşmesiyle, barışın ve Yakın Doğu'daki düzenin gelişim timsali haline gelecek."*¹⁸ Venizelos'un İtilaf Devletleri ile kurduğu güçlü bağlar ve Batı Anadolu'daki Yunan askeri varlığı, başlangıçta Yunanistan'ın genişleme politikasında başarı getirmiştir. Ancak bu durum, uzun vadede sürdürülemez hale gelmiştir. 1920 Kasım Seçimleri, Venizelos'un politikalarının halk tarafından artık desteklenmediğini göstermiştir. Savaş yorgunu halk, Venizelos'un genişleme stratejisinin getirdiği ekonomik yüklerden ve savaşın zorluklarından memnun kalmamıştır. Venizelos, diplomatik başarıları, o tarihe kadar Anadolu'da ilerleyen Yunan ordusunun kazandığı zaferler ve 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevr Antlaşması'nın kendisini seçimlerin tartışmasız galibi yapacağına inanmaktaydı. Ancak, beklenmedik bir şekilde seçimleri kaybetmiş ve parti başkanı olarak milletvekili bile seçilememiştir. Venizelos 1920 seçiminde yaşadığı hezimet sonrası aktif politikayı bıraktığını duyurarak ülkeden ayrılmıştır¹⁹.

Venizelos'un yenilgisi, aynı zamanda Megali İdea'nın sonunu getiren bir dönüm noktası olmuştur. Kral yanlısı hükümetin savaşın gidişatını değiştirememesi ve Anadolu'da Yunan ordusunun Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Türk ordusu karşısında aldığı yenilgiler, Büyük Yunanistan hayalini suya düşürmüştür. Bu hayalin sonunu simgeleyen Lozan Antlaşması'nı da Yunanistan adına Venizelos imzalamıştır.

2. Megali İdea'da Önemli Bir Adım: Bursa'nın İşgali ve Stratejik Önemi

Paris Barış Konferansı'nda, İzmir ve çevresinin Yunanistan'a bırakılmasının uygun görülmesi sonrası 15 Mayıs 1919'da Yunanistan İzmir'e asker çıkarmış ve Anadolu'da peyderpey genişleyen 40 aylık bir işgal süreci başlamıştır. Batı Anadolu'daki Yunan işgali, 1920 yılının Haziran ayına kadar *Milne Hattı* olarak bilinen ve genel olarak Manisa-Ayvalık hattının batısını kapsayan bölge ile sınırlı kalmıştı. Bu süreçte, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açılmış ve Türk milletinin iradesini yalnızca TBMM'nin temsil ettiğini ilan etmiştir. Ayrıca, San Remo'da hazırlanan barış antlaşması taslaklarının kabul edilemez olduğu açıklanmıştır. Bu gelişmelerin ardından İtilaf Devletleri, antlaşma hükümlerini kabul ettirmek amacıyla Yunan ordusunun ilerlemesine izin vermiştir.²⁰

Yunanistan tarafında ise Venizelos, Sevr Antlaşması resmîyet kazanmadan önce hâkimiyet kurmayı planladığı topraklara fiilen yerleşmeyi hedeflemekteydi. 22 Haziran 1920'de Milne Hattı'nı geçerek genel taarruza başlayan Yunan birlikleri, toplamda altı tûmenden oluşmaktaydı. Üç tûmen, iki koldan Akhisar-Soma yönünde; iki tûmen Salihli yönünde, bir tûmen ise Aydın cephesinden saldırıya geçmiştir. Düşmanın kuzey kolu, 30 Haziran 1920'de Balıkesir'e girmiştir. 1 Temmuz 1920'de Limni Adası'ndan hareket eden bir grup Yunan birliği de birkaç torpido eşliğinde 2 Temmuz'da Erdek ve Bandırma'ya çıkartma yapmıştır. Bu

¹⁸ Çağla Tağmat, "Yunan Kaynaklarında Bursa'nın İşgali ve Cephe Faaliyetleri", *İşgalden Kurtuluşa Milli Mücadele Döneminde Bursa (100. Yıl)* içinde., Ed. Mine Ersevînc, Gürhan Korkmaz, Hacer Karabağ, Nursal Kumaş (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Yay., 2023), 446-447.

¹⁹ Demirözü, "Megali İdea'dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos," 303.

²⁰ Hacer Karabağ, *Bursa'da İşgal ve Kurtuluş Süreci*. (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2022) 11.

çıkartmanın ardından Yunan birlikleri, Karacabey ve Susurluk yönüne doğru ilerleyerek bu bölgeleri ele geçirmeye başlamıştır²¹. Aynı tarihlerde İngilizler, Yunan ilerleyişini kolaylaştırmak ve Bursa'daki millî direnişi kırmak amacıyla Mondros Mütarekesi'nin ilgili maddelerini gerekçe göstererek 25 Haziran'da Mudanya'ya, 26 Haziran'da ise Gemlik'e asker çıkarmıştır²².

7 Temmuz'da Bursa'ya doğru harekete geçen Yunan kuvvetlerini Albay Bekir Sami Bey (Günsav) komutasındaki 56. Tümen²³ karşılamıştır. Türk birlikleri önce Uluabat civarında, ardından Beşevler hattında mevzilendirilmiştir. Ancak, sayıca az olan ve morali bozulmuş birliklerin Yunan taarruzunu uzun süre durdurmaları mümkün olmamıştır. Özellikle, İstanbul Hükümeti merkezli “Yunan askerlerinin aslında padişah ordusu olduğu” şeklindeki propagandalar, askerlerin moralini olumsuz etkilemiştir. Birlikler, Uluabat köprüsünü tahrip ederek Bursa'ya doğru çekilmek zorunda kalmıştır. Mümtaz Şükrü (Eğilmez), bu durumu anılarında şu şekilde anlatmaktadır: “Öğleye doğru Yunanlılar Beşevler'den cepheyi yarararak Bursa yönüne sarktılar. Birliklerin savunmada direnmemelerinde, İstanbul taraftarı hocaların Yunan birliklerini Padişah'ın askerleri olarak gösterip, onlara karşı silah kullanılmaması yönündeki telkinlerinin büyük etkisi oluyordu.”²⁴

Batı Cephesi Komutanlığı, Türk birliklerinin doğrudan bir muharebeye girmeden, vakit kazanmak ve toparlanmak amacıyla Bursa'nın doğusuna çekilmesine karar vermiştir. Bu doğrultuda, Bursa'da olabildiğince uzun süre kalmaya gayret eden Bekir Sami Bey, şehrin tahliyesi için gerekli hazırlıkları emretmiş ve alınan tedbirlerin ardından, 8 Temmuz sabahı itibarıyla tahliyeyi başlatmıştır²⁵. Aynı gün Yunan kuvvetleri, Bursa'yı işgal etmiş ve işgal kuvvetlerinin Bursa'daki komutanı olan Miralay Mavridis, Hükümet Konağı'na yerleşmiştir²⁶. Kentin resmen teslim edilmesi törenini yaşayanlardan Emekli Başkomiser Abdürrahim Yücelik (1901 doğumlu), gördüklerini şöyle anlatmıştır: “Bursa'da bir bütün tüccarı Petro Avramidis vardı. Bu, beraberinde üç kişiyle birlikte Beşevler'de konaklayan Albay Cirolis'e gitti, şehrin teslim olduğunu bildirdi. Albay da Bursa'yı işgal ettirdi. Petro Avramidis'le bir Yunan binbaşı Belediye önüne geldiler. Buradakiler, balkondan 'beyaz bayrak' sallandırmışlardı. Biz seyreliyorduk. Ağlamaya başladık...”²⁷

Yunan işgali, Bursa'daki Türk nüfus üzerinde derin bir üzüntüye yol açarken, Rum ve Ermeni azınlıklar işgali coşkulu kutlamalarla karşılamıştır²⁸. 8 Temmuz 1920'de Bursa'ya giren

²¹Haluk Selvi, “Bursa Vilayeti'nde Yunan Vahşet ve Soykırımı.” 423-424. <https://ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2024/05/8-Haluk-Turkce.pdf> Son Erişim Tarihi: 22.09.2024.

²²Karabağ, *Bursa'da İşgal ve Kurtuluş Süreci*, 11.

²³Haziran 1920 tarihli yoklamaya göre Bursa'da bulunan 56. Tümen'in mevcudu ve silah cephanesi şu şekildeydi: 86 subay, 3.390 er, 2.758 tüfek, 863 kasatura, 348.879 cephanesi, 15 bomba, 1 top, 330 hayvan ve 3 araba. Saime Yüceer, *Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci (8 Temmuz 1920-11 Eylül 1922)*. (Bursa: Uludağ Üniversitesi Yay., 2001) 69.

²⁴Mümtaz Şükrü Eğilmez, *Milli Mücadele'de Bursa*. Haz. İhsan Ilgar (İstanbul: Tercüman Yay.,1981) 47.

²⁵Miralay Bekir Sami Günsav'ın *Kurtuluş Savaşı Anıları*. Haz. Muhittin Ünal, İkinci Baskı (İstanbul: Cem Yayınevi, 2002) 440.

²⁶Adnan Sofuoğlu, “Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bursa,” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 19, no. 55 (2003): 64.

²⁷Yılmaz Akkılıç, *Kurtuluş Savaşı'nda Bursa Birinci Kitap Mondros'tan İşgale*, (Bursa: Akkılıç Kütüphanesi Yay.,2008) 381.

²⁸Daha işgal öncesinde (Ocak 1920) Bursa'nın Yunanistan'a devredilmesi yönünde Rumlar tarafından İngiliz ve Fransız yetkililere talepler iletildiği görülmektedir. Atina Elçisi Lord Granville'in Lord Curzon'a gönderdiği telgrafta, “Boyunduruk Altındaki Helenler Komitesi” adlı bir grubun Bursa'nın Yunanistan'a bağlanmasını talep ettiği ve bu kentin Türkler için “gelecekteki başkent” olarak değerlendirildiği belirtilmiştir. Fransız yetkililere de iletilen bu

Yunan ordusunda asker olan Nikos Vasilikos anılarında bölgedeki Rumlarla ilgili şu bilgileri paylaşmaktadır: “Bugünkü hareketimizin somut hedefi Bursa. Erken saatte savaş emri aldık... Çevredeki Konstantinato ve Kuvukliya [Görükle] ismindeki Rum köyleri ahalisi, susamış “kurtarıcılarını” sevindirmek için yol kenarına su kazanları ve bardaklarla dizilmişlerdi. Beni, Kuvukliya köyünün öğretmen ve öğrencilerinin, Yunan bayrağı ve Venizelos’un resimlerini taşıyarak, Venizelos Marşı’nı mükemmel bir şekilde söylemeleri etkiledi.”²⁹

Bursa’nın işgalinin Yunan basınında kapsamlı bir şekilde ele alındığı ve stratejik öneminin vurgulandığı görülmektedir. Ethnos gazetesi, Bursa’nın işgalini Mustafa Kemal hareketini sona erdirmeye ve Yunan etkisini pekiştirme açısından kritik bir hamle olarak değerlendirmiştir. Ayrıca, Yunan ordusunun Bursa üzerinden Eskişehir ve Afyon hattına ilerleyerek demiryollarını kontrol altına almayı ve direnişin İstanbul-Anadolu bağlantısını kesmeyi hedeflediği ifade edilmektedir. Bursa’nın işgalinin, Anadolu’daki direnişe yapılan askerî desteği keserek Yunan üstünlüğünü sağlamlaştıracak düşünülmekteydi³⁰. Bu dönemde Yunan basınının kamuoyunu savaşa motive etmek ve Türklerin moralini bozmak için etkileyici bir dil kullandığı görülmektedir. 10 Temmuz 1920 tarihli Ethnos, *ikinci başkent* olarak düşünülen Bursa’nın alınmasının Türklerde büyük bir korkuya neden olduğunu belirtmiş; 11 Temmuz’da Astir gazetesi, Bursa’nın stratejik önemine vurgu yaparak İngiliz-Yunan ittifakını övmüş ve Türklerin Eskişehir’e geri çekildiğini iddia etmiştir. Patris gazetesi, Büyük İskender’in *Gordion Düğümü* efsanesine atıf yaparak, Yunan ordusunun Bursa’yı alarak Anadolu’nun hâkimi olduğunu savunmuş ve bu zaferi efsanevi bir başarı olarak nitelendirmiştir. Yunan basınının bu söylemleri, *Anadolu’ya barış getirme* söylemiyle çelişse de savaşın etkisini artırmak için kullanılan güçlü bir propaganda dili niteliğindedir³¹.

Bursa’nın alınışı hem Yunan ordusunun askerî ilerleyişi hem de Yunan kamuoyu için moral kaynağı olmuş; şehir Yunan ordusu için önemli bir harekât üssüne dönüşmüştür. Bursa’nın işgaliyle birlikte Yunan ordusu kuzeye doğru ilerleme imkânı bulmuş ve düzenli orduyla girdikleri savaşlarda önemli bir üs elde etmişlerdir. Ekim 1920’de Gediz Taarruzu olarak bilinen harekatta Yunanlılar Bursa cephesinden hareketle İnegöl ve Yenişehir’i işgal etmiş; 1921’de ise Birinci İnönü Muharebesi yine Bursa merkezli olarak başlatılmıştır. Hava üstünlüğüne sahip olan Yunan ordusu, Bursa’daki havaalanlarını kullanarak stratejik avantaj sağlamıştır. Tüm bu faktörler, Bursa’yı Yunan ordusu için önemli bir operasyon üssü haline getirirken, işgalin Türkler üzerindeki etkisi ve direniş motivasyonu giderek güçlenmiştir³².

Bursa’nın, Osmanlı Devleti’nin eski başkenti ve ilk altı Osmanlı padişahının türbelerinin bulunduğu şehir olarak işgale uğraması, Anadolu’da büyük bir üzüntü yaratmıştır. Ülkede pek çok bölge işgal altına girmiş olmasına rağmen, yalnızca Bursa’nın işgali dolayısıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsüne siyah örtü (*puşide-i siyah*) örtülmesi, Bursa’nın yalnızca stratejik değil, aynı zamanda manevi önemi olan bir şehir olarak algılandığını açıkça

talepler, Bursa’nın stratejik önemine vurgu yaparak şehrin devrini istemektedir. Tağmat, “Yunan Kaynaklarında Bursa’nın İşgali ve Cephe Faaliyetleri,” 450.

²⁹ Nikos Vasilikos, *İmerologio Tis Mikrasiatikis Ekstratias*. (Atina: Ekdosis Gnosi, 1992) 54’ten akt. Nilüfer Erdem, “Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı 1919-1923.” (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009) 236.

³⁰ Gürhan Yellice, “Yunanistan’ın Bursa’yı İşgaline İlişkin Dinamikler ve İşgale Yönelik Yunan Basınının Tutumu, 1920”, *İşgalden Kurtuluşa Milli Mücadele Döneminde Bursa (100. Yıl)* içinde., Ed. Mine Ersevinç, Gürhan Korkmaz, Hacer Karabağ, Nursal Kumaş (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Yay., 2023), 505-506.

³¹ Yellice, “Yunanistan’ın Bursa’yı İşgaline İlişkin Dinamikler ve İşgale Yönelik Yunan Basınının Tutumu, 1920”, 515-516.

³² Tağmat, “Yunan Kaynaklarında Bursa’nın İşgali ve Cephe Faaliyetleri,” 454.

göstermektedir. Bursa'nın kaybedilmesi üzerine TBMM'de otuz bir milletvekili, Meclis Başkanlığına şu önergeyi sunmuştur: *"Birinci makarrımız [başkent] olan Bursa'nın sefil Yunanlılar tarafından işgali ve bu işgal neticesiyle orada din ve vatan kardeşlerimizin maruz kaldığı zulüm karşısındaki üzüntümüzü göstermek adına, oturumun yirmi dakika süreyle tatil edilmesini ve Meclis Başkanlık kürsüsünün siyah örtüyle kaplanmasını teklif ederiz."*³³ Bu önerge 10 Temmuz 1920'de kabul edilmiş ve Türk ordusunun 11 Eylül 1922'de Bursa'ya yeniden girişine kadar, başkanlık kürsüsü üzerinde siyah örtü kalmıştır.

Meclis'te Bursa'nın işgali konusunda ilerleyen günlerde de milletvekillerin tepkileri dikkat çekmektedir. Kırşehir Mebusu Rıza Bey, 9 Ağustos 1920 tarihinde yaptığı konuşmasında: *"Anadolu bir zaman için vahdetini kaybetmişti. Bunun cezasını sinesinde Sultan Osman'ın mübarek merkadini saklayan Bursa'yı kaybetmekle çekti."*³⁴ sözleriyle tepkisini göstermektedir. Aynı oturumda söz alan Tunalı Hilmi, konuşmasında, *"Bolumuz, Düzcemiz vesairemiz hâdiseleri nedeniyle, ordumuzun mühim bir kısmı düşmana karşı olan cephelerden çekilmek zorunda kalmış ve neticede Sultan Osman'ın mezarı bile çiğnetilmiştir."* sözleriyle bu acı tabloyu özetlemiştir³⁵. Bursa, yukarıda aktarılan konuşmalardan da anlaşılacağı üzere, bahsedilen dönemde Osman Gazi ile özdeşleşmiş gibidir. Bu durumu dönem gazetelerinin Bursa'nın kaybedilişi ve işgal altında olması ile ilgili yazılan yazılarında ve edebi eserlerde de görmek mümkündür. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi, 12 Temmuz 1920 tarihli nüshasında, *Bahtsız Bursa* başlıklı haberiyle bu üzüntüyü şöyle ifade eder:

*"Kara Osman'ın Keşiş'in yamaçlarına yüksekten bakan türbesi artık bu, yeşil Türk beldesinin sızısız, başını uzadamaz. Başının üstünde parlayan bir Yunan satırı asılı... Bursa bizim ikinci Kabe'mizdi. ...Medeniyet dünyasının bizi terbiye etmek için! Silahlandırarak memleketimize salıverdiği Yunan çocukları kim bilir ona neler yapmışlardır. Bursa, bizden maddeten uzaklaşan Mekke'nin, Medine'nin içimizde kalan son timsalidir. Şimdi artık Bursa dendiği zaman ürpermeyen bir ruh var mı?"*³⁶

Ruşen Eşref bir yıl sonra *Hakimiyet-i Milliye*'de yayımlanan *Azim ve İman*³⁷ başlıklı yazısında Bursa'ya ve Osman Gazi'ye dair şunları paylaşmaktadır:

"Dünyanın savletleri üç yüz yılda bizi ite ite ...nihayet ilk gazâ yerlerine kadar getirdi. Eski büyük hârikanın menbai olan artık ilk nüveye düştük... Bugün muharebe olan yerler, Osmanlı devleti hayatına başlarken ilk emeklediğimiz topraklardır... İslâm'ın Beytülharamı mübarek Hicaz kıtasındadır. Türkün Beytülharamı da Bursa ile Eskişehir arasındaki mıntıkadaydı. Bugün Peygamberin merkadi ile beraber Türk milletinin mukaddes merkadleri de ağyar eline düştü." Ruşen Eşref, yazısında "...bildir mezarının başucunda Venizelos'un veledi, hem de sandukasına dayanarak resim çekti." ifadelerine yer verirken, sözlerine şöyle devam eder: "Ya Yeşil Bursa kuvvetimizi ilk denediğimiz, istidadımızı ilk gözümüzün önüne koyduğumuz o ced ve anane toprağı Bursa!.. Hayalin, Türk kuvvetinin ve Türk güzelliğinin meydana konmuş ilk şeklidir. Kıyamete kadar da öyle kalsın inşallah... Devlet kuran Osman; ordu kuran, kale, kıta alan Orhan; mülkler zapteden, Edirne'ye de senin gibi Türk sîması çizen

³³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, C 2, (10.07.1336), 236.

³⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, C 3, (09.08.1336), 139.

³⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, C 3, (09.08.1336), 155.

³⁶ *Hakimiyet-i Milliye*, "Bahtsız Bursa", (12 Temmuz 1920), 3.

³⁷ Ruşen Eşref, "Azim ve İman", *Hakimiyet-i Milliye*, (7 Ağustos 1921), 1.

Kosova şehidi Hüdavendigâr; Yıldırım'ın oğlu, ikinci müessis, Çelebi Mehmed sende, Muradiye sende, eşsiz Yeşil Cami sende, Yeşil Türbe sende!..."³⁸.

Bursa'nın işgali ile ilgili yazılmış en önemli eser hiç şüphesiz Mehmet Akif Ersoy tarafından kaleme alınan *Bülbül* şiiridir. Şair, Ankara'da Tacettin Dergâhı'nda kaleme aldığı şiirinde Bursa'nın işgali haberiyle duyduğu derin acıyı "Ne zillettir ki: nâkûs inlesin beyninde Osman'ın; Ezan sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ'nın!"³⁹ mısralarında dile getirmektedir. Mehmet Akif, şiirinde Bursa'nın düşüşünü Osmanlı'nın sonu olarak kabul etmektedir⁴⁰.

İşgal döneminde Bursa'da görev yapan Yüzbaşı Selahattin de Bursa'dan yazdığı son raporun altında duyduğu utancı şöyle ifade etmektedir: "Bu raporu yazmadan bir saat önce Behçet'le Sultan Osman Türbesi'ndeki saat kulesine çıkmış, dürbünle Mudanya yönünü gözlemiştik. Düşman kollarının tepelerden indiğini gördük. Ve ikimiz de Türk'ün ilk payitahtını yitirdiğimizi anlayarak, kahraman Osman Bey'in türbesinden utanç verici bir acıyla ayrılmıştık."⁴¹

İşgale dair incelediğimiz kaynaklardan anlaşılmaktadır ki bu dönemde, Osman Gazi ve Bursa, tarihî bir bütünlük içerisinde ele alınmış ve Bursa'nın Yunan kuvvetlerince ele geçirilmesi, Türk milletini derinden sarsan bir gelişme olmuştur. TBMM'de başkanlık kürsüsüne siyah örtü çekilmesi, bu algının en somut ifadesi olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Bursa'nın işgali, Türk milletinin bağımsızlık mücadelesine olan kararlılığını perçinleyen kritik bir dönüm noktası olmuştur.

3. Sofoklis Venizelos ve Osman Gazi Türbesi Ziyareti

Bursa'nın işgali konusunu daha da derinleştiren olay, dönemin Yunanistan Başbakanı ve Megali İdea'nın en önemli savunucularından olan Eleftherios Venizelos'un oğlu Binbaşı Sofoklis Venizelos'un işgal döneminde Osman Gazi Türbesi'ni ziyaret etmesi ve bu ziyaretin fotoğraflanması olmuştur.

Sofoklis Venizelos, Eleftherios Venizelos'un küçük oğludur. 3 Kasım 1894'te Hanya'da (Girit) dünyaya gelmiştir. Lise eğitimini tamamladıktan sonra babasından farklı bir yol izleyerek 1911 yılında Askerî Akademi'ye (Evelpidon) girmiş ve 1914 yılında Topçu Subayı olarak teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. Bu süreçte Eleftherios Venizelos'un, oğlunun askeri kariyerine yönelik kararlarını desteklediği mektuplarından anlaşılmaktadır. 27 Nisan 1917 tarihli Selanik'te geçici hükümeti kurduğu dönemde oğluna yazdığı bir mektubunda⁴², Sofoklis'in topçu birliğine katılma arzusunu öğrendiğinde büyük bir vatanseverlik gururu yaşadığını belirtmiş, oğlunun ve Yunan ordusunun bu zorlu görevde üstün başarı göstereceğine olan inancını vurgulamıştır. Bahsedilen dönemde Yunanistan, Birinci Dünya Savaşı'na katılma sürecindedir ve Eleftherios Venizelos, ülkeyi İtilaf Devletleri safında savaşa dahil etmek için yoğun diplomatik çabalar yürütmektedir. Bu siyasi ve askeri gerginlik içinde, Sofoklis de Yunan ordusunda görev alarak babasının hedeflediği mücadelenin bir parçası olmuştur. Sofoklis Venizelos'un, babası Eleftherios Venizelos'un Başbakanlık ve Savaş

³⁸ Eşref, "Azim ve İman", 1.

³⁹ Mehmet Akif, "Bülbül", *Servet-i Fünun*, (7 Mayıs 1337), 1.

⁴⁰ Alev Sınar, "Bir Şehrin Edebiyata Yansıyan Acı Hikâyesi: Milli Mücadelede Bursa," *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, no. 13 (2007/2): 346.

⁴¹ İlhan Selçuk, *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*. 20. Baskı, (İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2023), 658-659.

⁴² Benaki Museum, "Letter from E. Venizelos to his son, Sophocles, with various military news", *Eleftherios Venizelos Archive*, Document file: 267, Document Number:2, (27 April 1917).

Bakanlığı görevlerini yürüttüğü dönemde (1918–1920) ordu içinde aktif görev üstlendiği anlaşılmaktadır. 23 Kasım 1918 tarihli bir belgeye göre, Topçu Yüzbaşı Sofoklis Venizelos, Başbakan'ın Avrupa gezisinde yaveri olarak görevlendirilmiş ve Paris Barış Konferansı'na kadar kendisine eşlik etmiştir⁴³ (Görsel 1).

Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkarmasının hemen akabinde Sofoklis Venizelos'un Selanik'te, Müttefik Karargâhına bağlı irtibat subayı olarak görev yaptığı görülmektedir. Buradaki görevlerinden dolayı kendisine İngiliz işgal kuvvetleri komutanı General George Francis Milne tarafından *"Yüzbaşı Sophocles Eleftheriou Venizelos'un, Selanik'teki Müttefik Karargahına Bağlı İrtibat Subayı olarak Britanya Ordusu'na üstün ve övgüye değer hizmetleri sunduğunu bilgilerinize sunmaktan onur duyuyorum. Onayınızla birlikte, Kral tarafından bana verilen yetkiye dayanarak Yüzbaşı Venizelos'a Askerî Haç nişanını tevcih ediyorum."*⁴⁴ sözleriyle Askerî Haç nişanı verilmiştir. Benzer bir şekilde başka bir belgede de Sofoklis Venizelos'a, Fransız Cumhuriyeti'nin Légion d'honneur Şövalye Nişanı verildiği belirtilmektedir⁴⁵. Sofoklis Venizelos'un Müttefik Devletler tarafından ödüllendirilmesi, babası Eleftherios Venizelos'un Yunanistan'ın İtilaf Devletleri ile kurduğu stratejik bağlar ve oynadığı kilit rol ile ilişkilendirilebilir. Babasının başbakanlık dönemi olan 1918-1920 yıllarında, askerî kariyerini sürdüren Sofoklis Venizelos'un, Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkarmasının hemen ardından Selanik'te müttefik kuvvetler ile Yunan ordusu arasındaki koordinasyonu sağlamada görevlendirilmiş olması dikkat çekicidir.

22 Haziran 1920'de gerçekleşen Yunan taarruzu öncesi Sofoklis Venizelos'un Fransa'nın Nice şehrinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Mayıs 1920'de, Sofoklis Venizelos, Nice'de Yunan kökenli bir aileye mensup Kathleen Zervoudachi ile nişanlanmıştır⁴⁶. 23 Haziran 1920'de Nice'den ayrılan Sofoklis Venizelos, Marsilya üzerinden Yunanistan'a dönmüş ve 3 Temmuz 1920'de Atina'dan İzmir'e doğru yola çıkmıştır (Görsel 2). Venizelos'un Anadolu'daki savaşa katılma kararı ve böylesi bir risk alması, babası Eleftherios Venizelos'un takdirini kazanma arzusu olarak da değerlendirilmektedir⁴⁷.

Sofoklis Venizelos'un Anadolu'da bulunduğu dönem ve özellikle Bursa'nın ilk işgal sürecine ilişkin ayrıntılı bilgilere, nişanlisına yazdığı mektuplar aracılığıyla ulaşılmaktadır. Sofoklis, Atina'dan 3 Temmuz 1920'de nişanlısı Kathleen'e gönderdiği mektupta, *"Ayrılıyorum sevgilim, bu akşam Genel Karargah'a doğru yola çıkıyorum... Şimdi hazırlanmalıyım, bir saat içinde ayrılacağım. Sık sık haber alamazsan endişelenme, çünkü cepheden haber almak oldukça zor"* ifadelerini kullanmıştır⁴⁸. Sofoklis Venizelos, nişanlisına birkaç gün sonra cepheden aceleyle

⁴³ Benaki Museum, "Travel document of S. Venizelos", *Sofoklis Venizelos Archive*, Document file: 3, Document Number:2, (23 November 1918).

⁴⁴ Benaki Museum, "Letter from G. F. Milne to the Minister of War informing him that the Military Cross is awarded to S. Venizelos for his services to the British Army", *Sofoklis Venizelos Archive*, Document file: 3, Document Number:5,(17 May 1919).

⁴⁵ Benaki Museum, "Letter from M. Raktivan to the Greek Delegation at the Peace Conference in Paris regarding the sending of a medal to S. Venizelos." *Sofoklis Venizelos Archive*, Document file: 3, Document Number: 9, (10/23 October 1919).

⁴⁶ Benaki Museum, "Telegram to D. Gerontaki regarding the announcement of the engagement of S. Venizelos with K. Zervoudaki.", *Sofoklis Venizelos Archive*, Document file: 1, Document Number:4, (May 1920).

⁴⁷ Ekpobi "Protoselida Istorias": O ainigmatikos Sofoklis Venizelos (Belgesel), Youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=0WM5jZ9cfaE> Son Erişim Tarihi: 21.09.2024.

⁴⁸ Grigorios Dafnis, *Sofoklis Eleftheriou Venizelos (1894-1964)*. (Athens: Ikaros, 1970) 64-65. Aynı günlere dair, İzmirli bir gazeteci olan Pantelis Kapsis'in oğlu Yannis Kapsis Yitik Vatanlar (Hamenes Patrises) adlı kitabında Sofoklis Venizelos ile ilgili şu cümlelere yer vermektedir: *"Binbaşı Sofoklis Venizelos, İzmir'de bir hastanede yatıyordu,*

yazılmış, tarihsiz başka bir not göndermiştir: “Genel Karargah’a ulaştım (Balıkesir’deyiz), sürekli ilerliyoruz. Sana detayları daha sonra yazacağım. Kendine iyi bak.”⁴⁹(Görsel-3). Venizelos’un bir sonraki mektubu 10 Temmuz tarihli ve Bursa’dan yazılmıştır. Mektubunda:

“...biz, dün Osmanlı İmparatorluğu’nun eski başkentine, zaferle girdik. Sert bir savaşın ardından kazandığımız bu zafer, bizim için büyük bir başarıydı. Savaş alanında etkin bir şekilde rol aldım ve düşmanı geri çekilmeye zorladık. Askerlerimiz, düşman mevzilerini keskin nişancılarla etkili bir şekilde vurdu ve onları geri püskürttü. ...Şehre girişimiz çok duygusal ve oldukça coşkulu karşılandı. Erkekler, kadınlar ve çocuklar bana minnettarlıklarını göstermek için ellerimi öpmeye koştular. Bu sahnede gözyaşları ve sevinçler hâkimdi. Bazıları sevinçten ağlıyordu, diğerleri ise coşkuyla kollarını açarak bir haç işareti yaptı. Bu arada Türkler, korku içinde iç bölgelere kaçıyorlardı... Günlerdir sürekli yürüyüşteyiz, gündüz ve gece boyunca durmaksızın ilerledik. Dinlenmek için birkaç günümüz olacak, sonra duruma göre ilerleyişimize devam edeceğiz. Bu topraklarda 600 yıl süren tiranlığın sona erdiği bir dönüm noktasındayız.” demektedir⁵⁰.

Bursa’dan nişanlısına yazdığı bir diğer mektup 15 Temmuz 1920 tarihli ve:

“...hâlâ senden haber almadım. ... Biz hâlâ Bursa’da kalıyoruz ve İç Asya’ya doğru ilerlemeye devam edip etmeyeceğimizi ya da burada durup durmayacağımızı bilmiyoruz. Sana söz veriyorum, savaş biter bitmez seni görmeye geleceğim, çünkü artık senden uzak yaşamının imkânsız olduğunu hissediyorum... Burası çok güzel bir şehir ve ilginç şeyler var. Dün Sultanların türbelerini ziyaret ettik ve buna değdi, ancak sıcak hava dayanılmazdı.”⁵¹ (Görsel-4).

Bu ifadelerden Sofoklis Venizelos’un Osman Gazi Türbesi’ni ziyaret tarihinin 14 Temmuz 1920 olduğu net olarak tespit edilebilmektedir.

Sofoklis Venizelos’un nişanlısına yazdığı bir diğer mektup Bursa’dan gönderilmiş ve 17 Temmuz 1920 tarihli ve:

“...Hâlâ Bursa’da kalıyoruz ve devam eden harekâtın ne kadar genişleyeceğini öğrenmek için sabırsızlıkla kararların sonucunu bekliyoruz. Bu uzun aradan faydalanarak birkaç banyo yaptım, çünkü burada şifalı sular (kükürtlü sular) olduğunu yazmayı unuttuğum ve bunlara gerçekten ihtiyacım vardı. Hayat çok monoton ve günler ilgisizce geçiyor ...Önceki gün, Daily Mail muhabiri topların

kulaklarından şikayetçiydi, ama Bandırma ve Bursa’ya saldırının başlayacağını öğrendiğinde, tereddüt etmeden hastaneden kaçtı ve birliğine doğru koştu. Çok acı çekiyordu ve bir arabada uzanarak seyahat ediyordu. Ancak savaş zamanı yaklaştığında, tekrar atına atladı. Şimdi Bursa’ya doğru ilerliyor, Türklerin kutsal şehrine ilk girmek isteyen kişi oluyordu. Neredeyse bunu başardı. Büyük Yunanistan’ın Başbakanı’nın oğlu, Zafer’e giden yoldan geri kalamazdı.” (Yannis Kapsis, Chamenes Patrides. (Athens: Ekdoseis Nea Synora A.A. Livani, 1989) 75). Kapsis’in Sofoklis Venizelos hakkında söylediklerinden ziyade, Venizelos’un nişanlısına yazdığı mektupları referans almak daha doğru olacaktır. Nitekim Nilüfer Erdem de kitabında Kapsis ile ilgili “Yunansitan’ın Venizelos günlerindeki propagandasının ve o günlerdeki yönteminin bir uzantısı görünümündedir.” demektedir. Erdem, Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı 1919-1923, 118. Kapsis’in Sofoklis Venizelos’un çok hasta olduğu halde Bursa’nın işgaline katılması anlatımı, Venizelos’un rolünün gerçeklikten ziyade Yunanistan’ın ulusal çıkarlarını destekleyen bir anlatıya dönüştürüldüğünü göstermektedir. Bu çerçevede, Venizelos’un dönemin politik stratejilerine uygun şekilde idealleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

⁴⁹ Dafnis, Sofoklis Eleftheriou Venizelos (1894-1964), 65.

⁵⁰ Dafnis, Sofoklis Eleftheriou Venizelos (1894-1964), 66.

⁵¹ Dafnis, Sofoklis Eleftheriou Venizelos (1894-1964), 67.

yanında fotoğrafımı çekti ve gazetesine gönderdiği yazıda şunu yazdı: "Baba batıda acı çekiyor, oğlu ise doğuda savaşıyor."⁵²

21 Temmuz'da Sofoklis Venizelos'un Mudanya'dan nişanlısına aceleyle yazdığı başka bir notta "Şu anda Konstantinopolis'e gitmekte olan birini buldum ve bu fırsattan yararlanarak sana birçok selam gönderiyorum. Çok mutluyum."⁵³ demektedir. 24 Temmuz'da ise Bandırma'dan yazdığı bir mektupta, Bursa'daki savaşın detaylarını daha sonra aktaracağını belirterek şunları eklemiştir: "Yarın sana Bursa'daki savaşın tüm detaylarını ve hangi şekilde gerçekleştiğini yazacağım. Ayrıca, savaşı anlatan bir gazete de göndereceğim."⁵⁴ Bandırma'dan gönderilen mektup, Sofoklis Venizelos'un 8 Temmuz'da geldiği Bursa'dan 21-24 Temmuz tarihleri arasında ayrıldığını göstermektedir.

Sofoklis Venizelos, 28 Temmuz'da İzmir'den yazdığı bir sonraki mektubunda, Anadolu'daki deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

"İzmir'e vardığımda, Genel Karargâha gittim, savaşın sona ereceğinden ve bizim kahraman ordumuzun kazandığı zaferin bir parçası olamayacağımdan korkuyordum. Gerçekten de Genel Karargâh'a ulaştım ve harekâtlar neredeyse bitmişti. Bu sırada, bir tümeni Bursa'yı ele geçirmek için göndermemiz emredildi ve hemen bir birliğin komutasını aldım. Tümen ile birlikte ilerledikten üç gün sonra şehri savunan Türklerin karşısına çıktık. Türk topçuları bize ateş açtı ve atılan bir mermi kafamın üzerinden geçti, genç bir askeri hafif yaraladı. Bir topçu bataryası kurdum ve piyade ilerlemesini desteklemek için ateş açmaya başladım. İlk atışımız, Türk siperlerine düştü. Türkler panikle kaçmaya başladı, bazıları ise siperlerde kaldı. Topçu bataryasının başarısının ardından askerler 'Zafer!' diye bağırarak saldırıya geçtiler. Savaş yaklaşık iki saat sürdü ve Türklerin korkusunu ve bizim askerlerimizin öfkesini görmek gerçekten büyüleyiciydi. Savaşın ardından, başarımlar için birçok tebrik aldım, özellikle de o günkü verdiğim emir üzerine başarıya katkım dolayısıyla adım öne çıktı. Eğer beni bu olaydan sonra görseydin, tanıyamazdın. Güneş beni bronzlaştırdı ve sana gerçeği söylemem gerekirse, biraz pisim... Bursa'da çok güzel bir karşılama yaşadım; tüm halk ayağa kalktı ve ellerimi sıktı. Hatta bana papaz olmadığım halde bir papazmışım gibi yaklaştılar; özellikle kadınlar yüzümü öpmek istediler... Bursa'da 17 gün kaldım, ama şehrin içinde değil, bir çadırda. Orada birçok banyo yaptım, bu bana çok iyi geldi. Harekâtlar durunca, Genel Karargâh'a geri döndüm ve yeni görevim Bandırma'daki 3. Şubede olmam gerektiği bilgisiydi. Bandırma'dan başkomutana eşlik ederek Tekirdağ'a gittik, orada sıcak bir karşılama gördük...Edirne'nin ele geçirilmesinden sonra Bandırma'dan ayrıldık, İzmir'e geri dönmek üzere. Tüm operasyonlar tamamlandığı için deniz yoluyla seyahat ettik ve Çanakkale Boğazı'ndan geçtik."⁵⁵

Sofoklis Venizelos, Anadolu'da yaklaşık bir ay kaldıktan sonra Yunanistan'a döndüğünde ordudaki görevinden istifa etmiştir. Her ne kadar Anadolu'da kısa bir süre bulunmuş olsa da özellikle Osman Gazi Türbesi'ni ziyareti dönemin kamuoyunda büyük bir yankı uyandırmış ve günümüze kadar tartışılmaya devam etmiştir. Venizelos'un bu ziyaretini betimleyen kartpostallar basılmış (Görsel-5), olay gazetelerde geniş yer bulmuştur. Konuyla ilgili Türk basınında çıkan haberlerden biri, 2 Ağustos 1920 tarihli *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde

⁵² Dafnis, *Sofoklis Eleftheriou Venizelos (1894-1964)*, 68. İlgili haber, Daily Mail arşivinde detaylı olarak araştırılmış ancak habere erişilememiştir. Bu durum, Sofoklis Venizelos'un muhabirle görüşmüş olmasına rağmen haberin gazetede yayımlanmamış olabileceğini düşündürmektedir.

⁵³ Dafnis, *Sofoklis Eleftheriou Venizelos (1894-1964)*, 68.

⁵⁴ Dafnis, *Sofoklis Eleftheriou Venizelos (1894-1964)*, 69.

⁵⁵ Dafnis, *Sofoklis Eleftheriou Venizelos (1894-1964)*, 69-70.

yayımlanmıştır. Gazetede, “Rumca gazetelerin verdiği malumata göre Venizelosun oğlu topçu binbaşısı (Sofoklis Venizelos) Bursa’da güya ahali tarafından alkışlanmış ve Bursa fatihinin – Sultan Orhan’ın⁵⁶- türbesinde fotoğrafını çıkartmıştır.”⁵⁷ ifadelerine yer verilmiştir. Yukarıda hem Sofoklis’in kendi anlattıkları hem de Nikos Vasilikos’un aktardıklarından özellikle coşku ile karşılayanların Rumların olduğu anlaşılmaktadır.

Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey de 5 Kasım 1921 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderdiği tebrik ve destek telgrafında, Bursa’nın işgali ve Osman Gazi Türbesi’nin düşman işgali altında kalması ve Sofoklis Venizelos’un türbede çekildiği fotoğrafın yarattığı üzüntüyü dile getirerek şu ifadelerle yer vermiştir: “Bursa’yu, o mukaddes şehri düşmanın istilasına bırakan ve Osmanlı İmparatorluğu’nun kurucusu Sultan Osman Gazi hazretlerinin nurlu kabrinde Venizelos’un oğluna fotoğraf aldırtan bu alçaklık karşısında milletin sabrı tükenmiştir.”⁵⁸

Namık Kemal’in oğlu Ali Ekrem Bolayır da Sofoklis Venizelos’un Osman Gazi Türbesi’nde çekilen fotoğrafına tepkisini dile getiren uzun bir şiir kaleme almıştır. Oldukça sert ve eleştirel bir dil kullanan Bolayır şiirinde “Dayanma, sen kimin evladısın? Düşün! Türedi yalancı bir herifin; sonra necl-i zîşânı / Bu padişah-ı bülendin, değil mi ki serdi / Birinci hısnını urmakla hâke Yunan’ı / Senin bu türbede ancak vücud-i şeynin var, / O’nun senin Ayasofya’ndan arşa ruhu bakar!”⁵⁹ diye seslenmektedir. Dizelerde görüldüğü üzere Bolayır, Sofoklis Venizelos’un Osman Gazi Türbesi’ndeki varlığını küçümseyerek, Yunan istilasını ve Venizelos ailesini şiddetle eleştirmektedir.

Sofoklis Venizelos’un Osman Gazi Türbesi’ni ziyareti sırasında türbeye hakaret ve saygısızlıkta bulunduğu iddiaları günümüze kadar aktarılmıştır. Bu söylemler arasında, bazı kaynaklarda Venizelos’un Osman Gazi’nin türbesini tekmelediğine dair ifadeler de yer almaktadır. Ancak, bu iddiaları doğrulayacak herhangi bir belge mevcut değildir. Bununla birlikte, o dönemde Bursa’da kutsal ve manevi değere sahip yerlere yönelik Yunan askerlerinin gerçekleştirdiği saygısızlıklara dair devlet arşivlerinde bir belge tespit edilmiştir. Bursa’dan İstanbul Hariciye Vekâletine gönderilen belge, Yunan işgali sırasında Osman Gazi Türbesi başta olmak üzere kutsal mekânlara yönelik ihlalleri ortaya koymaktadır. Bu belgede, Osman Gazi Türbesi’nin girişine Kral Konstantin’in defne dalları ile çerçevelenmiş büyük bir resminin asıldığı, türbenin avlusunun muhabere kıtaları tarafından işgal edildiği ve şehzadelerin mezarları üzerinde insan dışı izlerinin bulunduğu belirtilmektedir. Mehmed Şefik tarafından 12 Aralık 1921 tarihinde yapılan başvuruda, kutsal mekânlara yönelik işgal sırasında gerçekleşen vahşet ve saygısızlıkların önlenmesi amacıyla Müttelik Devletler nezdinde diplomatik girişimlerde bulunulması talep edilmiş; bu mekânların tarafsız bir yönetimin denetiminde kalması ve Türk jandarmaları tarafından korunmasının sağlanması yönünde protesto çağrısı yapılmıştır⁶⁰. Ancak, İstanbul Hükümeti tarafından bu başvuruya ilişkin herhangi bir yanıt kayıtlarda bulunmamaktadır.

⁵⁶ Orhan Gazi’nin de türbesini ziyaret etmiş fakat fotoğraf Osman Gazi Türbesi’nde çekilmiştir.

⁵⁷ *Hakimiyet-i Milliye*, “İstanbul Haberleri”, (1 Ağustos 1920), 4.

⁵⁸ *TBMM Arşivi*. Dosya: 4, B No:3-7’den akt: Haluk Selvi, Bülent Cırık, *Milli Mücadelede TBMM’ye Anadolu’dan Çekilen Telgraflar*. (Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 162, 2020) 389.

⁵⁹ Yılmaz Akkılıç, *Kurtuluş Savaşı’nda Bursa İkinci Kitap İşgalden Kurtuluşa*. (Bursa: Akkılıç Kütüphanesi Yay., 2008) 439.

⁶⁰ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), HR.SYS.2720/9: Mütareke Evrakı, (08.11.1920).

Yunan kaynaklarında da işgalin ardından özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Sultan Osman'ın türbesine atıfta bulunularak, Bursa'nın Osmanlı mirası açısından taşıdığı önemin vurgulandığı görülmektedir. Bu bağlamda, Bursa'nın işgaline tanıklık eden Pantelis I. Kapsis'in değerlendirmeleri oldukça önemlidir: "O dönemin Yunanistan Başbakanı E. Venizelos, İtilaf Devletleri'nden Sultanlar şehrinin ele geçirilmesi için izin almak amacıyla tüm diplomatik yeteneklerini ve büyükelçileri harekete geçirdi. General Paraskevopoulos'un stratejik komutası altında, bu izin alındıktan sonra harekâta başlandı... Elbette Türk ordusu çok kalabalık değildi, ancak Türklerin cesur ve boyun eğmez savaşçılar olduklarını ve Bursa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun el değmemiş kutsal şehirlerinden biri olduğunu unutmayalım. Bu nedenle, şehri şiddetle savunacakları düşünüülerek gerekli önlemler alındı... Öğleden sonra savaş sonuçlanmıştı. 5. alay, topçu tabur komutanı Sofoklis Venizelos'un komutasındaki topçu birliklerinin desteğiyle, muazzam bir başarı gösterdi ve Ventiris'in komutasındaki taburuyla birlikte, şehre ilk giren oldu ve askeri okul tepesini ele geçirdi. Saat 5'te, Bursa artık Yunan'dı. ... Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk Sultanı da bu şehri sonsuz ikametgahı haline getirdi. Şehrin her tepesinde bir Sultan türbesi vardır ve bunların en güzeli Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Sultan Osman'ın türbesidir."⁶¹ Kapsis, "Küçük Asya Anıları" başlıklı yazısında da Bursa'nın alınışından sonra şehre varışını ve Sultan Osman Türbesi'ne yaptığı ziyareti şu şekilde ifade eder: "Bursa'ya, şehrin ele geçirilmesinden 2-4 gün sonra vardık. Ordu şehre henüz girmişti. Zamanın akışından endişe etmeye gerek yoktu... Sultanların mezarlarını ziyaret ettik, bu konuda başka bir zaman uzun uzun konuşmalıyım. Ancak okuyucularına sadece birkaç kelimeyle bile olsa, bu büyüleyici mezarların tarihi ve görkemini anlatmaya çalışacağım.... Bursa'daki Sultan mezarları, yazılarımda defalarca bahsettiğim ve bütün Doğu'da ün kazanmış olan Çekirge'nin hamamları ve kaplıcalarıyla aynı önemi taşıyor..."⁶²

Tarihsel olayların ulusal anlatılarda farklı şekillerde yorumlanması, Yunan ve Türk tarih yazımında sıkça karşılaşılan bir olgudur. Sofoklis Venizelos'un Osman Gazi Türbesi'ne yaptığı ziyaret, Türk kamuoyunda Osmanlı'nın kurucu değerlerine yönelik bir saygısızlık olarak görülmüş ve tepkiyle karşılanmıştır. Yunan tarafında ise bu ziyaretin önemi açıkça vurgulanmamış olsa da Venizelos'un fotoğrafta verdiği poz, fotoğrafın altına düştüğü not ve Bursa'nın işgali sonrası Yunan basınındaki vurgular, bu eylemin Megali İdea'nın en önemli başarısı olarak algılandığını göstermektedir. Pantelis I. Kapsis gibi yazarların Osmanlı türbelerinin tarihi ve Bursa'nın önemine yaptıkları vurgular da bu algının Yunan kamuoyundaki etkisini gösteren anlatılar arasında yer almaktadır.

2014 yılında Ahmet Davutoğlu'nun, Sofoklis Venizelos'un Osman Gazi Türbesi'ni ziyaretiyle ilgili sözleri konuyu yeniden gündeme taşımış ve Yunan kamuoyunda yoğun tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmalar arasında, ziyareti *Megali İdea*'nın ulaştığı en üst nokta olarak yorumlayan ve Osman Gazi Türbesi'nin Yunan bakış açısından taşıdığı sembolik önemi vurgulayan bir yazı öne çıkmaktadır. Bu yazı, fotoğrafın Yunan kamuoyu açısından hâlâ güçlü bir tarihsel ve sembolik anlam taşıdığını açıkça ortaya koymaktadır. Söz konusu yazıda: "Fotoğraf, Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi'nde korunmaktadır... Bu tarihi an, Yunanlar için olumsuz bir sonla sonuçlanmıştır; çünkü bir kez daha Yunanlar çok yükseğe ulaşmış, ancak nerede duracaklarına ve ne kadar ileri gidebileceklerine karar verememiştir."⁶³ ifadeleri yer almaktadır.

⁶¹ Pantelis I. Kapsis, "Prousa: O paradeisos ton neron, tou prasinu kai ton ouri" *Empros*, (February 29, 1948), 1.

⁶² Pantelis I. Kapsis, "Mikrasiatiká Anamnisís: Prousa – Moudaniá", *Empros*, (March 4, 1948), 1.

⁶³ "Otan o S. Venizelos bike sto Osman Gazi: "I Ellas anagennomeni, i Tourkia thniskousa.", *Pronews*, (14.08.2018), https://www.pronews.gr/istoria/705822_otan-o-svenizelos-mpike-sto-osman-gkazi-i-ellas-anagennomeni-i-toyrkia-thniskousa/ Son Erişim Tarihi: 25.12.2024.

4. İşgalden Kurtuluş ve Zaferin Yankıları

Bursa'da 8 Temmuz 1920'de başlayan işgal, 2 yıl ve 2 ay sürmüştür. Şehrin işgalden kurtarılması ise Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle 26 Ağustos 1922'de başlayan Türk ordusunun taarruzuyla mümkün olmuştur. 26 Ağustos 1922 sabahında, alaca karanlıkta başlayan Türk taarruzu, Afyon bölgesinde planlandığı şekilde hızla ilerlemiş; Yunan ve Batılı gözlemcilerin "aşılamaz" diye övündükleri Yunan savunma hatları yarılarak Yunan birliklerinin düzensiz bir şekilde geri çekilmesine neden olmuştur⁶⁴. Türk ordusu, geri çekilen Yunan kuvvetlerini hızla takip ederek 8 Eylül 1922'de Bursa önlerine ulaşmıştır. Şükrü Naili Paşa, anılarında Türk askerindeki şehrin kurtarılması ile ilgili azmi şu ifadelerle anlatmaktadır: "Binaenaleyh 8 Eylül günü akşamüzeri inkişaf etmek üzere bütün cepheye bir taarruz hazırlandı... Akşamüzeri başlayan bu muharebede Yeşil Bursa'yı düşmanın zulmünden kurtarmak için efrad-ü zabitanı öyle kahramanca atılış ve şevk vardı ki düşmanın yağdırdığı şiddetli makineli tüfek ve topçu ateşine rağmen kıtamız bila-cesura ilerledi."⁶⁵

11 Eylül 1922'de Şükrü Naili Paşa komutasındaki Türk ordusu Bursa'ya girmiştir. Bu zafer, 12 Eylül 1922 tarihli *Akşam* gazetesinde "Kıtatımız dün gece Bursa'ya girdiler: Yunanlılar Mudanya ve Gemlik'i yakmaktadırlar"⁶⁶ başlığıyla duyurulmuş, Bursa'nın kurtuluşu müjdelendirilmiştir. Aynı tarihte *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde "Vaziyet-i Harbiye: Bursa Cephesi" başlıklı haberde şu ifadelerle yer verilmiştir: "Tarihi, askeri kıymeti ve bedii şöhreti haiz bulunan Bursa kurtuldu. Bursa'nın işgalinden sonra Anadolu Darü'l-harekâtında cereyan eden muharebatın safahat-ı esasiyesi kapanmıştır. Nihayet Bursa'ya kavuştuk."⁶⁷ 12 Eylül 1922 tarihli *Ertuğrul* gazetesi de Bursa'nın Yunan işgalinden kurtuluşunu coşkulu bir dille duyurmuştur. "Cenab-ı Hakka Hamd ve Sena, Mukaddes Orduyu'l-İslam ve İhtiram, Müstahlis Türke Tebrik!" başlığıyla yayımlanan haberde, Bursa'nın Osman Gazi ile özdeşleşen tarihî ve kutsal kimliğine vurgu yapılmış; kentin ana vatana kavuşması büyük bir övgüyle ifade edilmiştir. Haberde, "Kara Osman'ın yeşil Bursa'sı kurtuldu" ifadesiyle Bursa'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Osman Gazi ile olan bağı güçlü bir şekilde vurgulanmış; Türk milletinin kararlılığına atıfta bulunan şu dizelerle zafer kutlanmıştır: "Küfrün topu var, kalesi var, güllesi varsa, / Türk'ün de bükülmez kolu; dönmez yüzü vardır!"⁶⁸

Türk ordusunun Bursa'ya girişi sonrasında ilk ziyaret edilen yerlerden biri Osman Gazi Türbesi olmuştur. Şehre ilk giren subaylardan Yüzbaşı Ruhi (Dinçer), beraberindeki asker ve subaylarla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Osman Gazi'nin türbesini, işgal dönemi fotoğrafına bir cevap niteliğinde ziyaret etmiştir. Bu ziyaret, çekilen bir fotoğrafla da ölümsüzleştirilmiştir⁶⁹ (Görsel-6). Ankara'da da Bursa'nın ve Osman Gazi Türbesi'nin işgalden kurtuluşunu kutlamak amacıyla 12 Eylül 1922'de büyük bir miting düzenlenmiştir. Yeni Şark gazetesinde "Bursa için Ankara'da tezahürat" başlığıyla aktarılan bu mitingde, halk ve devlet erkânı Bursa'nın kurtuluşunu kutlamak için Büyük Millet Meclisi önünde

⁶⁴ Yücel Öztürk, "Bursa Civarının İşgal ve Kurtuluş Sürecinde Askeri Harekatlar", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 65, no: 1 (2019): 388.

⁶⁵ "Bursa'nın İstirdadına Ait Hatırat", *Bursa Vilayeti Salnamesi*, (Bursa: Vilayet Matbaası, 1927) 58.

⁶⁶ *Akşam Gazetesi*, "Kıtatımız dün gece Bursa'ya girdiler: Yunanlılar Mudanya ve Gemlik'i yakmaktadırlar", (12 Eylül 1922), 1.

⁶⁷ *Hakimiyet-i Milliye*, "Vaziyet-i harbiye: Bursa cephesi", (12 Eylül 1922), 1.

⁶⁸ *Ertuğrul*, "Cenab-ı Hakka Hamd ve Sena, Mukaddes Orduyu'l-İslam ve İhtiram, Müstahlis Türke Tebrik!", (12 Eylül 1922), 1.

⁶⁹ *Bursa*, "Bugün Bursa'nın Kurtuluş Bayramını Kutlayacağız", (11 Eylül 1945), 1.

toplanmıştır⁷⁰. Miting için öğleden sonra saat dörtte toplanan kalabalık, resmigeçitle başlayan kutlamalara eşlik etmiş; TBMM İkinci Reisi Adnan Bey, İcra Vekilleri Reisi Rauf Bey, çeşitli milletvekilleri ve Rus, Afgan, İran sefirleri bu anlara tanıklık etmiştir⁷¹. Miting sırasında Ankara adına konuşma yapan dava vekillerinden Ekrem Bey, Türk ordusuna hitaben şu sözleri söylemiştir: “*Ey Muhterem Ordu! Senelerce ağlayan milletimizin göz yaşlarını sen sildin. Osman Gazi'nin türbesini de kurtardın. Ey ulu ve ilk hakan Sultan Osman! Senin kurduğun saltanat üzerinde baykuş gibi öten o mühlikin menfur emellerini kahraman ordu yıktı, bir millet saltanatı kurdu.*”⁷²

Mitingin en dikkat çekici kısmı, Osman Gazi'nin temsilî türbesinin Meclis binasının önüne getirilişidir (Görsel-7). Miting sonunda, mızraklı süvariler ve süngülü askerlerce çevrelenmiş olan temsilî türbe, çam dallarıyla süslenmiş bir araba üzerinde alana taşınmıştır. *Vakit* gazetesinde yer alan habere göre, türbenin Meclis önüne getirilişi kalabalık tarafından coşkulu tezahüratlarla karşılanmış ve büyük bir heyecan yaratmıştır⁷³.

Bursa'nın kurtuluşunun ardından, Bursalılar zaferi Osman Gazi Türbesi'nde kutlamış; türbe, halkın yoğun ziyaretine sahne olmuştur (Görsel-8). Aynı dönemde, Bursa'nın kurtuluşu ve Osman Gazi Türbesi'nin işgalden kurtarılışını konu alan özel kartpostallar bastırılarak ülke genelinde dağıtılmıştır (Görsel-9). Zaferden iki yıl sonra, Mustafa Kemal Atatürk de Bursa'nın kurtuluşunun yıl dönümünde özellikle Osman Gazi Türbesi'ni ziyaret ederek bu önemli zaferin anlamını pekiştirmiştir.

Sonuç

Bu çalışma, Sofoklis Venizelos'un 1920 yılında Bursa'nın Yunan işgali sırasında Osman Gazi Türbesi'ni ziyaretini, *Megali İdea* ve Millî Mücadele bağlamında literatürde ilk kez ele almaktadır. Daha önce Türk ve Yunan tarih yazımında bağımsız bir inceleme konusu yapılmamış olan bu ziyaret, her iki ülkenin arşiv belgeleri, dönemin basın kaynakları ve hatıratları temelinde değerlendirilmiştir. Böylece tarih yazımındaki önemli bir boşluk doldurularak, olayın ideolojik ve sembolik boyutları açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Araştırma bulguları, Sofoklis Venizelos'un Osman Gazi Türbesi'nde çektiği fotoğrafın iki ülke açısından farklı anlamlar taşıdığını göstermektedir. Yunan tarafında bu fotoğraf ve ziyaret, *Megali İdea* düşüncesiyle ilişkilendirilmiş; Bursa'nın işgalini simgeleyen bir propaganda aracına dönüşmüştür. Osmanlı'nın ilk başkentinde, Osman Gazi'nin huzurunda verilen poz, Yunan milliyetçiliğinin tarihsel hak iddialarını destekleyen, Osmanlı egemenliği altında geçen döneme karşı tarihsel bir hesaplaşma duygusunu yansıtan bir sembol olarak değerlendirilmiştir.

Türk kamuoyunda ise bu ziyaret, Osmanlı'nın kurucu değerlerine ve ulusal onura yönelik bir saygısızlık olarak görülmüştür. Bursa'nın düşmesi “*Osman Gazi'nin türbesinin çiğnenmesi*” biçiminde yorumlanmış; bu algı, Mehmet Âkif'in *Bülbül* şiiri ile Ali Ekrem Bolayır'ın

⁷⁰ *Yeni Şark*, “Bursa İçin Ankara’da Tezahürat”, (21 Eylül 1922)’den akt: Tahsin Yıldırım, “Bursa’nın Kurtuluşu İçin Yapılan Ankara Mitingi”, *İşgalden Kurtuluşa Milli Mücadele Döneminde Bursa (100. Yıl)* içinde., Ed. Mine Ersevinç, Gürhan Korkmaz, Hacer Karabağ, Nursal Kumaş, (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Yay., 2023), 526.

⁷¹ Yıldırım, “Bursa’nın Kurtuluşu İçin Yapılan Ankara Mitingi”, 526.

⁷² Yıldırım, “Bursa’nın Kurtuluşu İçin Yapılan Ankara Mitingi”, 528.

⁷³ *Vakit*, “Ankara Mütemadi Bir Bayram İçinde”, (15 Eylül 1922)’den akt. Yıldırım, “Bursa’nın Kurtuluşu İçin Yapılan Ankara Mitingi”, 529.

dizelerinde yankı bulmuştur. Bu olay, Türk tarafında işgale karşı direniş duygusunu güçlendirmiş; Millî Mücadele'ye verilen destek hem vatan savunusunun hem de tarihsel mirasa sahip çıkma bilincinin bir ifadesi hâline gelmiştir.

Sofoklis Venizelos'un türbe ziyareti üzerine odaklanan bu çalışma, konuya hem Türk hem Yunan perspektiflerinden bakarak önemli bir boşluğu doldurmuştur. Daha önce çeşitli çalışmalarda Bursa'nın işgal yılları ayrıntılı olarak ele alınsa da bu olayın ideolojik ve sembolik yönü derinlemesine incelenmemiştir. Aynı şekilde, Yunan tarih yazımında Eleftherios Venizelos'un dış politika hamleleri geniş yer tutarken, oğul Sofoklis'in Anadolu'da bulunduğu süreç ve Bursa'daki eylemi milli hafızada tali bir detay olarak kalmıştır. Bu araştırma, her iki ülkenin arşiv belgelerini, dönemin basınını ve hatıratları bir arada değerlendirerek; iki toplumun ulusal anlatılarında nasıl karşılık bulduğunu karşılaştırmalı olarak ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, tarihsel bir olayın farklı uluslarca nasıl anlamlandırıldığı ve araçsallaştırıldığı konusunda önemli bir örnek sunmaktadır.

Bu çalışmanın ortaya koyduğu temel sonuçlardan biri, tarihsel olayların sadece askerî veya siyasi boyutlarıyla değil, aynı zamanda sembolik ve duygusal etkileriyle de değerlendirilmesi gerektiğidir. Ayrıca, millî kimliklerin ve hafızaların şekillenmesinde sembolizmin ve mekânın rolüne vurgu yapılarak, gelecekteki disiplinler arası çalışmalar için yeni perspektifler sunulmuştur. Sonuç olarak, araştırma tarihçilik alanına sağlamış olduğu yeni bulgularla birlikte, milliyetçilik ve hafıza çalışmaları açısından da önemli bir referans noktası teşkil etmektedir.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri ve Resmî Belgeler

Benaki Museum, "Letter from E. Venizelos to his son, Sophocles, with various military news" *Eleftherios Venizelos Archive*, Document file: 267, Document Number:2, (27 April 1917).

Benaki Museum, "Travel document of S. Venizelos" *Sofoklis Venizelos Archive*, Document file: 3, Document Number:2, (23 November 1918).

Benaki Museum, "Letter from G. F. Milne to the Minister of War informing him that the Military Cross is awarded to S. Venizelos for his services to the British Army" *Sofoklis Venizelos Archive*, Document file: 3, Document Number:5, (17 May 1919).

Benaki Museum, "Letter from M. Raktivan to the Greek Delegation at the Peace Conference in Paris regarding the sending of a medal to S. Venizelos" *Sofoklis Venizelos Archive*, Document file: 3, Document Number: 9, (10/23 October 1919).

Benaki Museum, "Telegram to D. Gerontaki regarding the announcement of the engagement of S. Venizelos with K. Zervoudaki", *Sofoklis Venizelos Archive*, Document file: 1, Document Number:4, (May 1920).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti Siyasi, (HR.SYS.)

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, C 2, (10.07.1336).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, C 3, (09.08.1336).

Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Müzesi Arşivi

Elia Arşivi

2. Araştırma, İnceleme ve Telif Eserler

Akkılıç, Yılmaz. *Kurtuluş Savaşı'nda Bursa Birinci Kitap Mondros'tan İşgale*. Bursa: Akkılıç Kütüphanesi Yay., 2008.

Akkılıç, Yılmaz. *Kurtuluş Savaşı'nda Bursa İkinci Kitap İşgalden Kurtuluşa*. Bursa: Akkılıç Kütüphanesi Yay., 2008.

"Bursa'nın İstirdadına Ait Hatırat." *Bursa Vilayeti Salnamesi*. Bursa: Vilayet Matbaası, 1927, 56-61.

Christopoulou, Marianna D. "O Oneiropolos Pragmatopoios: Eleftherios Venizelos kai I Megali Idea." in *Eleftherios Venizelos: I Diamorfosi tis Politikis Skepsis tou*, ed. Nikolaos E. Papadakis, 255-272. Athens: Foundation of the Parliament, 2014.

Dafnis, Grigorios. *Sofoklis Eleftheriou Venizelos (1894-1964)*. Atina: Ikaros, 1970.

Demirözü, Damla. "Megali İdea'dan Ankara Antlaşmasına (1930) Eleftherios Venizelos." *Atatürk Yolu Dergisi* 9, no. 35 (2005): 291-312.

Eğilmez, Mümtaz Şükrü. *Milli Mücadele'de Bursa*. Haz. İhsan Ilgar, İstanbul: Tercüman Yay., 1981.

Erdem, Nilüfer. "Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı 1919-1923." Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009.

Hagen, William W. "The Balkans' Lethal Nationalisms." *Foreign Affairs* 78, no. 4, (1999): 52-64.

Kapsis, Yannis. *Chamenes Patrises*. Athens: Ekdoseis Nea Synora A.A. Livani, 1989.

Karabağ, Hacer. *Bursa'da İşgal ve Kurtuluş Süreci*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2022.

Karpat, Kemal H. "The Balkan National States and Nationalism." *Islamic Studies* 36, No. 2/3, (1997): 329-359.

Kaloudis, George. "Greece and The Road to World War I: to What End?" *International Journal on World Peace* 31, no. 4 (2014): 9-47.

"Kurtuluş Savaşı Kartpostalları: 'Mehmed'in Hikayesi'", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 11, no. 23 (2011): 198.

Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları. Haz. Muhittin Ünal, İkinci Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi, 2002.

Ntokme, Outkou Kırılı. "Ulus Devlet Oluşturmada Yunanistan Örneği: Büyük Ülkü-Megali İdea." *Atatürk Yolu Dergisi* 12, no. 46 (2010): 401-424.

- Özsüer, Esra. "I. Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın Tarafsızlığına Karşı Venizelos-'Entente Cordiale' İşbirliği ve Propaganda Çalışmaları." *Atatürk Yolu Dergisi* 16, no. 63 (2018): 241-274.
- Schmitt, Bernadotte E. "The First World War, 1914-1918." *Proceedings of the American Philosophical Society* 103, no. 3 (1959): 321-331.
- Selçuk, İlhan. *Yüzbaşı Selahattin'in Romanı*. 20. Baskı, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2023.
- Selvi, Haluk –Bülent Cırık. *Milli Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları no.:162, 2020.
- Selvi, Haluk, "Bursa Vilayeti'nde Yunan Vahşet ve Soykırımı." <https://ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2024/05/8-Haluk-Turkce.pdf>. Son Erişim Tarihi: 22.09.2024.
- Sınar, Alev. "Bir Şehrin Edebiyata Yansıyan Acı Hikâyesi: Milli Mücadelede Bursa.", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, no.13 (2007): 337-361.
- Smith, Michael Llewellyn. *Ionian Vision*. New York: St. Martin's Press, 1973.
- Sofuoğlu, Adnan. "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Döneminde Bursa." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 19, no. 55 (2003): 51-82.
- Tağmat, Çağla. "Yunan Kaynaklarında Bursa'nın İşgali ve Cephe Faaliyetleri." *İşgalden Kurtuluşa Milli Mücadele Döneminde Bursa (100. Yıl)* içinde., Ed. Mine Ersevinç, Gürhan Korkmaz, Hacer Karabağ, Nursal Kumaş, 445-456. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Yay., 2023.
- Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi*. Cilt 2, Kısım 1, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.
- Yellice, Gürhan. "Yunanistan'nın Bursa'yı İşgaline İlişkin Dinamikler ve İşgale Yönelik Yunan Basınının Tutumu, 1920.", *İşgalden Kurtuluşa Milli Mücadele Döneminde Bursa (100. Yıl)* içinde., Ed. Mine Ersevinç, Gürhan Korkmaz, Hacer Karabağ, Nursal Kumaş, 503-518. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Yay., 2023.
- Yıldırım, Tahsin. "Bursa'nın Kurtuluşu İçin Yapılan Ankara Mitingi." *İşgalden Kurtuluşa Milli Mücadele Döneminde Bursa (100. Yıl)* içinde., Ed. Mine Ersevinç, Gürhan Korkmaz, Hacer Karabağ, Nursal Kumaş, 519-531. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Yay., 2023.
- Yüceer, Saime. *Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci (8 Temmuz 1920-11 Eylül 1922)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yay., 2001.
- Yücel Öztürk. "Bursa Civarının İşgal ve Kurtuluş Sürecinde Askeri Harekatlar." *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 65, no. 1 (2019): 381-405.
- 3. Süreli Yayınlar**
- Akşam Gazetesi*. "Kıtatımız dün gece Bursa'ya girdiler: Yunanlılar Mudanya ve Gemlik'i yakmaktadırlar", (12 Eylül 1922).
- Bursa*. "Bugün Bursa'nın Kurtuluş Bayramını Kutlayacağız", (11 Eylül 1945).

Ertuğrul. "Cenab-ı Hakka Hamd ve Sena, Mukaddes Orduyu'l-İslam ve İhtiram, Müstahlis Türke Tebrik!", (12 Eylül 1922).

Hakimiyet-i Milliye. "Bahtsız Bursa", (12 Temmuz 1920).

Hakimiyet-i Milliye. "İstanbul Haberleri", (1 Ağustos 1920).

Hakimiyet-i Milliye. "Vaziyet-i harbiye: Bursa cephesi", (12 Eylül 1922).

Kapsis, Pantelis I. "Prousa: O paradeisos ton neron, tou prasinu kai ton ouri." *Empros*, (February 29, 1948).

Kapsis, Pantelis, I. "Mikrasiatikaí Anamnísis: Prousa – Moudaniá.", *Empros*, (March 4, 1948).

Mehmet Akif. "Bülbül.", *Servet-i Fünun*, (7 Mayıs 1337).

Ruşen Eşref. "Azim ve İman.", *Hakimiyet-i Milliye*, (7 Ağustos 1921).

İnternet Siteleri

Ekpobi "Protoselida Istorias: O ainigmatikos Sofoklis Venizelos" (Belgesel), Youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=0WM5jZ9cfaE> Son Erişim Tarihi: 21.09.2024.

"Gia aftí tin fotografia mas apeileí me iero pólemo i Tourkía.", *Tribune*, (8 Noemvriou 2014). <https://www.tribune.gr/world/news/article/89039/gia-afti-tin-fotografia-mas-apili-iero-polemo-tourkia.html> Son Erişim Tarihi: 25.12.2024.

"Herkes Unutsa Kudüs Bizim Davamızdır", *Anadolu Ajansı*, (7 Kasım 2014), <https://www.aa.com.tr/tr/politika/herkes-unutsa-kudus-bizim-davamizdir/103726> Son Erişim Tarihi: 25.12.2024.

Kartzinis, Georgios, "Sofoklis Venizelos: I Politiki Tou Diadromi (1943-1963)", *Krites tou Peiraia*, April – May – June 2020, <http://www.arxeion-politismou.gr/2020/06/Sofoklis-Venizelos.html> Son Erişim Tarihi: 15.11.2024.

"Otan o S. Venizelos bike sto Osman Gazi: "I Ellas anagennomeni, i Tourkia thniskousa.", *Pronews*, (14.08.2018), <https://www.pronews.gr/istoria/705822-otan-o-svenizelos-mpike-sto-osman-gkazi-i-ellas-anagennomeni-i-toyrkia-thniskoysa/> Son Erişim Tarihi: 25.12.2024.

Sakkis, Dimitris A. "O Ellinikos Megaloideatismos tou Ith' Aiona Stin Politistiki Tou Ekdoxi: Mia Proti Proseggisi," <http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio3/praltika%2011/sakkis.htm>. Son Erişim Tarihi: 25.09.2024.

Summary

This study is the first academic work in the literature to examine Sophocles Venizelos' 1920 visit to the Tomb of Osman Gazi within the framework of Greece's Megali Idea ideology. Megali Idea, as a territorial expansionist strategy aimed at reviving the Byzantine legacy and seizing Ottoman lands, has shaped Greece's national policy since the 19th century. Under the leadership of Eleftherios Venizelos, this ideology became a cornerstone of Greece's foreign policy in the Balkans and Anatolia. In this context, the occupation of Bursa and Sophocles Venizelos' visit to the Tomb of Osman Gazi hold symbolic significance in both Turkish and Greek national memory.

Greece's occupation of Western Anatolia, which began in 1919, took on a new dimension with the capture of Bursa in 1920. As one of the earliest capitals of the Ottoman Empire, Bursa's occupation held both strategic and spiritual importance. Sophocles Venizelos, as the son of Eleftherios Venizelos and a representative of Greece's expansionist policies, played an active role in the occupation forces during this period.

Venizelos' visit to Osman Gazi's Tomb was perceived as a propaganda tool for Greek nationalism. The photograph taken during this visit symbolized the success of the Megali Idea for the Greek side, while it deeply wounded Turkish public sentiment and created a lasting spiritual impact. For the Turkish people, the loss of Bursa was not merely a military defeat but also an assault on the founding values of the Ottoman Empire, which galvanized greater support for the Turkish National Movement.

In the Turkish public sphere, Venizelos' visit to the tomb was seen as an attack on national honor, provoking strong reactions in the press and literature. Poems by figures like Ali Ekrem Bolayır and Mehmet Akif Ersoy's renowned work *Bülbül* epitomized this emotional response. Furthermore, the Turkish Grand National Assembly's decision to drape its rostrum in black cloth following Bursa's occupation underscored the spiritual and symbolic significance of this event.

Conversely, in Greece, Venizelos' visit was framed as a triumph of the Megali Idea, and the capture of Bursa was celebrated with enthusiasm in Greek media. The visit to Osman Gazi's Tomb was highlighted as a historical gesture underscoring Greek claims to Ottoman heritage, reflecting the broader narrative of Greek territorial ambitions.

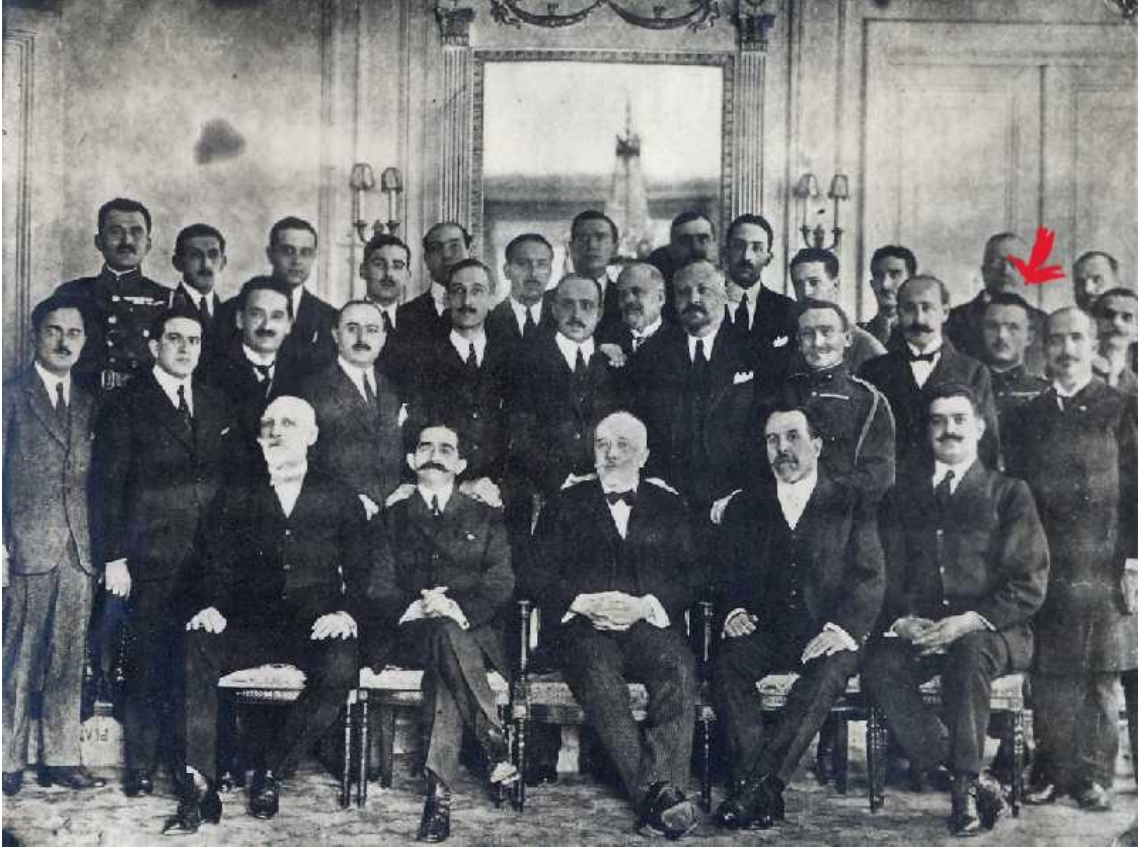
This study explores the contrasting perspectives on Bursa's occupation and Sofoklis Venizelos' visit to Osman Gazi's Tomb as reflected in Turkish and Greek historiography. Turkish narratives perceive the event as a direct attack on national honor, which reinforced the spirit of resistance against occupation and contributed to the awareness of the National Struggle. On the other hand, Greek accounts present the visit as a significant success of the Megali Idea, framing it as a symbolic triumph and leveraging it as a powerful propaganda tool.

By examining the representations of this event in contemporary Turkish and Greek newspapers, literary works, and personal memoirs, the study analyzes how it was framed within the historical narratives of both sides. Through qualitative methods and historical document analysis, it reveals that the event was interpreted by the Turkish side as a critical moment strengthening the resolve to resist occupation, while the Greek side highlighted it as a testament to Greece's historical claims and accomplishments, turning it into a key propaganda instrument.

This research not only deepens our understanding of the historical context of the period but also provides a significant contribution to discussions on the construction of national identities and collective memory.

Görseller

Görsel-1. Sofoklis Venizelos babası Eleftherios Venizelos'un yaveri olarak Paris Barış Konferansı'nda.

Kaynak: Benaki Müzesi Venizelos Arşivi

Görsel-2: Sofoklis Venizelos Atina'dan İzmir'e yolculuk sırasında (Temmuz 1920)

Kaynak: Grigorios Dafnis, *Sofoklis Eleftheriou Venizelos* (1894-1964). (Atina: Ikaros, 1970).

Görsel-3: Bursa önlerinde Yunan İşgal Kuvvetleri ve Binbaşı Sofoklis Venizelos

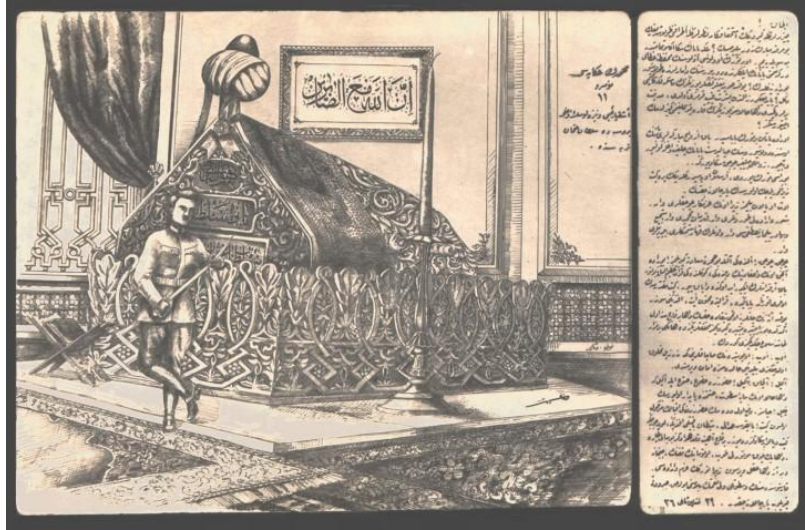
Kaynak: Benaki Müzesi Venizelos Arşivi

Görsel-4: Sofoklis Venizelos Osman Gazi Türbesi'nde. Fotoğrafın altında: "Yunanistan yeniden doğuyor, Türkiye can çekişiyor. Hükümet Başkanı'nın oğlu Binbaşı Venizelos, Bursa'da Osman'ın mezarı başında."

Kaynak: ELIA arşivi

Görsel-5: Milli Mücadele Döneminde bastırılan ve ülkede dağıtılan kartpostal ("Eşkiya reisi Venizelos'un oğlu Bursa'da Sultan Osman Türbesi'nde" yazılı ve Mehmed'in Hikayesi Numara 11 başlıklı kartpostal)

Kaynak: "Kurtuluş Savaşı Kartpostalları: 'Mehmed'in Hikayesi'", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 11, no. 23 (2011):198.

Görsel-6: Bursa'ya ilk giren kuvvetlerden Yüzbaşı Ruhi (Dinçer) ve arkadaşları

Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Müzesi Arşivi

Görsel-7: Ankara Mitingi esnasında taşınan Osman Gazi Türbesi maketi

Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Müzesi Arşivi

Görsel-8: Kurtuluş Sonrası Bursalılar Osman Gazi Türbesi'nde

Kaynak: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Müzesi Arşivi

Görsel-9: Kurtuluş sonrası basılan kartpostal: Osman Gazi'nin elini öpen Türk askeri (Mehmed'in Hikayesi: Yeşil Bursa'nın Kurtuluşu)

Kaynak: "Kurtuluş Savaşı Kartpostalları: 'Mehmed'in Hikayesi'", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 11, no. 23 (2011): 213.